

Ljudski tednik

Izhaja vsak petek
Uredništvo in uprava
Trst, Via Carducci 6

Leto I. števil 18

Trst 24. maja 1946

Cena 5.- lir - 3.- din

Ob 54. rojstnem dnevu

Naj živi maršal TITO borec za našo svobodo!

Največji sin Jugoslavije obhaja svoj 54. rojstni dan. Mnogo misli, mnogo najglobljih čustev, nešteto že izgovorjenih in vendar še toliko na dnu src srečnega jugoslovanskega ljudstva skritih preveva te dni vsakega posameznega državljana svobodne Titove Jugoslavije. Po mestih, po najoddaljenjših gorskih vaseh, zibelki prvega početka partizanskih podvigov, po tovarnah in povsod, kjer živi, dela in gradi nov dom jugoslovanski človek proslavlja domovina svojega vodnika. Milijone src njenih zvestih državljanov polni prekipeljavajo ljubezen in hvaležnost do njega, ki jih je vodil, ki jih je organiziral in popeljal v osvobodilno borbo ki jih je iztrgal iz čeljusti fašizma. Jih zedinil v bratsko skupnost, zasnoval njihovo novo državo in jim odprl pot v svetlo in srečno prihodnost.

Ko je bil fašistični vojni stroj v svoji največji moči, ko je v njegovem žrelu zgubila svobodo država za državo, ko v vsej Evropi in na vseh kontinentih ni bilo človeka, ki bi se bil — razen sovjetskega — vrغل, prezirajoč smrt, v boj proti fašističnemu železnemu kolosu, takrat je v Jugoslaviji, še pred dnevi žrtvi neljudskega notranjega sistema, vstal narodni junak — Tito in z njim milijoni svobodoljubnega ljudstva.

Sto in stotisoči njegovih soborcev so dan za dnem izpolnjevali njegovo povelje, ko so uničevali najbolj zakletega sovražnika svobode, ko so uničevali fašistično zlo ki je grozilo s pošastnimi armadami zagospodovali svetu. Milijoni zaničevanega, zaslužnjeganega ljudstva so se odzivali njegovim pozivom na borbo spremljali njegove besede, izvrševali njegova navodila, ker so spoznali, da se morejo nanje z gotovostjo naslanjati in da nikoli ne bodo zgrešili, če jim bodo sledili.

V najhujših časih, ki jih je bilo v tej vojni toliko, so ohranili svojo moralno silo z globokim zaupanjem v njegovo hrabrost in njegovo modrost. In s to veliko moralno močjo so milijoni pod njegovim vodstvom izšli kot zmagovalci iz boja in stopili z nezmanjšano silo v novo dobo svojega življenja. Pesem dela, pesem radostnega dela odpeva danes po vsej novi svobodni jugoslovanski domovini klicu velikega vodnika v miru in se razlega daleč preko meja v še neurejeni mnogokrat žal še krvave svet, ki ni imel te sreče, da bi mu stal na čelu slavni vojskovodja in modri državnik.

Nova Jugoslavija, taka kot so jo v krvi ustvarjali jugoslovanski narodi in jo danes grade pod Titovim vodstvom, je trden branik mladega mira, je čvrst branik svobode vsakogar, ki je s svojo udeležbo v protifašističnem boju, ne glede na svojo narodnost, na vero in osebno idejno prepričanje dokazal, da ljubi svobodo.

Taka je nova Jugoslavija, delo maršala Tita. In demokratični svet ji je že nešteto krat ob raznih prilikah izrazil svoje priznanje, svojo veliko simpatijo in željo k uspešnemu poslanstvu v korist napredku obrambe pravic naših narodov in utrjevanja mira po svetu.

In za tako našo domovino, za to našo Jugoslavijo, za našega Tita nas hočejo opehariti!

Nas, ki smo vse svoje suženjsko življenje pod nečloveškim tujcem posvečali naše misli noč in dan domovini za krivično, sramotno mejo, nas, ki nas je v dno src žalil tujec, ko nam je pljuval in psoval našo domovino in našega Tita, nas, ki smo na Titov klic iz daljnih bosanskih gor, sledili bratom, zapustili domove, žrtvovali poslednji kos svojega revnega imetja, nas, ki smo, čujte, žrtvovali brez oklevanja svoja življenja, 48.000 življenj s sladko besedo — Tito — Jugoslavija — na ustih, nas hočejo opehariti.

Kje so zgubili čut za pravico.

Ze nam postavljajo krivične »etnične meje«, ki nas tudi tam, kjer so v resnici, niso ločile ne v boju in nas še manj ločijo sedaj od skupnega cilja, od skupne zahteve po Titu — po Jugoslaviji.

Pa to za njih ni važno: kaj je ljudska volja, kaj etnični princip?

Toda vojna za osvoboditev nam je dala nekaj. Naš veliki Tito nas je v njej naučil velike resnice, da ni nobene težke, pa niti obupne situacije, iz katere narod ne bi našel izhoda, ako se zaveda svoje časti, ako je zedinjen v pripravljenosti na žrtve za obrambo svoje zemlje in za ustvarjanje svoje sreče.

Mi se danes tega zavedamo.

Naš Tito! Naša mladina Ti je iz Trsta in Gorice, iz našega skrajnega zapada ponesla naše čestitke, ponesla izraze globoke hvaležnosti za Tvoje napore za našo dokončno osvoboditev in ponesla Ti je še več: ponesla Ti je zagotovilo, da smo še tu, ki smo za Jugoslavijo pripravljeni umreti.

Tu smo, ki smo z radostjo sprejeli Tvoje besede: »Bratom v Istri, Trstu in Slovenskem Primorju povejte, da homo čuvali in branili njihove interese in si prizadevali, da se zpolnijo njihove želje, da bodo priključeni k Jugoslaviji.« In tu smo, ki Ti nanje odgovarjamo: »Tujega nočemo — svojega ne damo«.

enže

V peti ofenzivi je bil ranjen tovariš Tito

Pod Milinkladami. — Komaj sem zatisnil oči, so zagrmle bombe. Onkraj nas je izvidnik vrغل v oddaljenosti petdeset metrov bombe na žive cilje bataljona Četrte brigade. Razstreki so lomili veje nad nami, toda črnogorska kolona se ni pretrgala, samo korak je pospešila. In nihče ni bil ranjen. Potem so prišle štuke — devet po številu. Zbijale so Milinklade in okolico Krčavke. Ob desetih so se pojavili tudi bombniki »Dornije«. V gozdu strašno bombardirajo, bombe se razletavajo ob vejah in šrapnel udara od vseh strani. Z Vladkom Velebitom leživa v neki mokri kotanji, potok nama moči noge — samo na uro pogledava, kdaj bo konec tega strašnega lneva. Padle so bombe ter uničile našo lekarno. Nekaj tovarišev je ranjenih. Malo

čez dvanaest uro je prihitel kurir ter prinesel pismo tovariša Marka:

»Stari je ranjen. Anglež je ubit, Nemci nastopajo. Pošljite bataljon težkega orožja.«

Nemci so hoteli za vsako ceno obvladati Milinklade ter presekat naše sile. Letalstvo je pred napadom na tem odseku ne navadno močno delovalo. Še od zore so v presledkih priletavali izvidniki z manjšimi bombami in bombniki. Skoraj vso goro so preorale bombe. Nemci so sistematično zbijali. Prvi val je vrge! bombe na prvih sto metrov, drugi val je za njim napadel naslednjih sto metrov in tako je šlo po vrsti naprej. Tovariš Tito, tovariš Marko, Angleži in drugi tovariši so bili nekaj sto metrov od položaja v nekem redkem gozdu. Pri prvem bombardiranju je bilo od dva-

najstih tovarišev, ki so bili s Titom, ubitih šest poleg njega, med njimi tudi mali Bosko iz Jagodine, Dragi Marković, Vilim Brgjan, Spajo Slovo in Dušan Sovio.

Ko se je dim razkadil, je bil kapitan Bill Stuard, eden izmed šefov zavezniške misije, mrtve. Med bombardiranjem je stal za neko bukvičo in razstrelek ga je zadel v glavo. Drugi šef angleške misije kapitan Dicken je bil ranjen. Ubit je bil tudi Čuro Vujović, spremljevalec tovariša Tita.

Tovariš Tito se je dvignil. Iz rokava mu je tekla kri. Ni govoril. Šele čez pol uro je dejal, da je ranjen. Večji razstrelek mu je prebil levo mišico. Drug kos bi ga zadel v glavo, če bi mu ob glavi ne ležal njegov pes Luks.

Takoj po napadu letalstva je stopila nemška pehota v napad. Ogenj strojníc je tolkel na prostor, kjer je bil tov. Tito. Granate nemških topov so padale čeznje.

Ko so dell našega bataljona težkega orožja dospeli na Milinklade, so bili Nemci že ustavljeni. En bataljon desete hercegovske brigade je že držal položaj. Ob tovarišu Titu in drugih tovariših je bil Vladko Šegrt, komandant hercegovske brigade. Do sedme divizije je došel kurir, ki ga je bil tovariš Tito poslal osmega julija in ta je devetega julija uspešno prekorčal Sutjesko, za kar gre hvala nekemu bataljonu Četrte črnogorske brigade.

Ko se je spustil mrak in so naše enote v dolini Krčavke zažgale ognje, je prišel z Milinklad tovariš Tito s tovarišem Markom. Sedel sem ob svoji ranjeni tovarišici ter ji dajal pitne vode. Vso rano je imela obvezano. Tovariš Tito se je ustavlil kraj naju ter vprašal:

»Kako ti je, Olga, ali si težko ranjena?«

Potem se je napotil v goro Debelo Ravan s tovarišem Markom.

(Iz dnevnika VL. DEDIJER(y))

KADAR GOVORI SRCE LJUDSTVA POVE VEDNO VSE...

Zadostuje ena sama beseda: Tito!

V njej je obseženo vse, ljubezen do svobode in mižnja do sovražnika, veder nasmešek in mrki obraz. Govori nam o preteklosti, ki smo jo pretrpeli, poje o bodočnosti, h kateri stremimo, in priča o borbi, ki jo vodimo.

Tito!

To ime daje potrjit moči, vedri utrujene in pomirja zaskrbljene; krepi šibke, dviga klečeče, ustvarja iz navadnih smrtnikov heroje, iz nepismenih prosvetljene, iz nevednih zavedne.

Kjerkoli srečujemo danes lepo, moč in veličino, povsod najdemo Titovo ime. Preko noči zažari na zidovih sovražnikovih garnizonov, kot silna pretnja neizbrisno.

Z njim se srečujemo v partizanskih bolnicah, kjer ga šepetaje izgovarjajo ustrnice ranjencev kot upanje in molitev: to ime čeli rane.

Mladina ga vzklika veselo in s tem izraža svoj počet, starci ga izgovarjajo resno in z njim izpričujejo svojo treznost. S Titovim imenom so nas sprejeli kmetje Glamoča, meščani Andrijevice, žene iz Ogorja in deca Kušiča.

O Titu pojo dekliške popevke, junaški deseterec, stari in moderni stih. O njem enako govori preprosta ljudstva in izobražena misel učnih ljudi: Naš!

Borci ga nosijo v srcu, ljubljeno in drago, za vedno spojeno z najpristnejšimi, najnajtežavnejšimi vrednotami in smislom življenja, ki se poraja. Oni vedo za njegovo bol zaradi Gornjih Barov, vedo za tisto toplo besedo: »Požuri duže« na Zeleni gori, za odločnost pri Jablaniči, za močnatost pri Miljevini. Z njim so delili neprespane noči v Peti (ofenzivi), mraz na Treskavici, glad na Durmitorju.

V tseh vaških izbah in v

slavnostnih dvorcih lahko vidiš njegovo sliko. Njegov mirni z zmago obžarjeni pogled meri preko vseh težkoč daljav bodočnosti, katere veličino slutimo. V njej je posebljenje vseh naporov in združitev vseh teženj. Izšel iz naroda, je v borbi zrasel v njegov najpopolnejši in najgovornejši simbol. V njem so se združile sila tradicije, stremljenje sedanosti in lepota bodočnosti, to je moč in veličina zgodovine.

Na nekem zborovanju v dalmatinski Zagori je hotela povedati svojo misel siva starka, ganjena od slutnje usode, ki jo kujemo z orožjem in prinašamo z bratstvom. Toda iz ust, nie šibkih od radosti se ji je izvila samo ena beseda: Tito!

In glej, množico je prevzelo navdušenje in s pritajeno solzo v očesu so jasno začutili:

Kadar izpregovori srce ljudstva, pove vedno vse!

ELI Finč

TEDEN V SVETU IN DOMA

Svet zunanjih ministrov je odgodil svoje zasedenje

Svet štirih zunanjih ministrov je 16. maja zaključil svoje zasedanje in ga odložil do 15. junija. Takrat se bodo zunanji ministri ponovno sestali v Parizu in skušali najti rešitev tistih vprašanj ki so na pravkar zaključenem zasedanju ostala nerešena, da bi tako pripravili tla za mirovno konferenco. Dan, ko bo sklicana mirovna konferenca, ki se jo bodo udeležili predstavniki 21 držav, bodo odločili zunanji ministri na svojem zasedanju 15. junija.

Če pogledamo dosedanje uspehe pariške konference, moramo ugotoviti, da so na zunanji res zelo majhni, da so se pa mnenja posameznih ministrov v mnogocem zelo zblížala, da so se izostrila in jasneje izoblikovala stališča in da se je ves položaj dokaj razčistil. To vzbuja upanje, da ho prihodnje zasedanje Sveta zunanjih ministrov srečnejše, a da se mu ho posrečilo doseči sporazum v vseh važnih vprašanjih, tako da ho svet mogoče kmalu predložiti mirovni konferenci že izdelane načrte mirovnih pogodb.

Kdo je kriv?

Reakcionarni tisk se je na neuspeh konference dobro pripravil. Že pred začetkom konference je bil v svojih napovedih alno previden in pesimističen in vztrajno namigaval na sovjetsko »nepopustljivost«, na »ekspanzivne načrte« SZ itd. — češ, zaradi vsega tega se lahko konferenca razbije.

Toda anglo-ameriški tisk je vedel, da gredo njihovi zastopniki na konferenco z zahtevami, ki zasledujejo samo ozke interese in ki jim je resnične pravičnosti in miru po svetu malo mar. Zato jih je hotel že v naprej obvarovati pred vsimi očitki ter zvrniti vso krivdo na ZSSR. To kampanjo je postavil na laž tudi ameriški senator Pepper, ki je dejal, da Sovjetska zveza samo dosledno izpolnjuje potsdamske sklepe.

Videli smo, da je na konferenci največ popustil prav Molotov, ko se je pridružil francoskemu predlogu, naj prevzame varuštvo nad kolonijami Italije. In vendar niti v kolonialnem vprašanju kljub vsej tej popustljivosti ni bilo mogoče doseči sporazuma, ker je Bevin trdovratno zahteval Cirenajko zase, čeprav niti Byrnes niti Bidault za to nista bila navdušena.

Kakšni razlogi vodijo Veliko Britanijo, da se niti za ped noče umakniti iz Cirenajke? Poslušajmo majorja Shepparda, vojaškega urednika laburističnega lista Daily Herald, ki govori o možnosti obrambe Sueškega prekopa, če ho Anglija morala izprazniti Egipt: »Če hočemo preprečiti sovražniku, da bi se posluževal Sueškega kanala, je to odvisno od naše premoči v letalstvu in mornarici v Indijskem Oceanu in v Sredozemlju... V Sredozemlju imamo že dve ozemlji, od koder bi mogle naše čete operirati v obrambo Sueza — Palestina in Ciper. Je pa še tretje ozemlje — Cirenajka — in ta bi nam odlično služila. Ker ho Italija gotovo izgubila svoja letalska in mornariška oporišča na Dodekanezu, ne ho imela nobena evropska veselila svojih oporišč, kot 1.600 km od prekopa. Cirenajka ima dve dobri pristanišči, Tobruk in Bengazi. V velikem obsegu bomo mogli zgraditi letalska oporišča in tako zavarovati bok Sueškega prekopa z zahoda...«

Te jasne in nedvomne besede govore drugače od fraz o obljubah Senusijskim Arabcem o pravi prebivalstva Libije do neodvisnosti itd. Francoski list »Ordre« pravi, da si hoče Anglija zgraditi strateški pas s polmerom 2.000 km okoli Sueškega prekopa.

Zaradi tega tudi pri nas ne moremo verjeti iskrenosti narodnostnega načela, po katerem bi radi razsekali JK na dva dela in odrezali glavo — Trst — od telesa, kot je poudaril Molotov. List Ordre pravi: »Libija, Trst — narodnostno načelo, pravica kolonialnih narodov do svobode? Kaj pa se!... Britansko stališče narekuje samo strategija in interes imperija.«

Mi pa branimo svoje pravice!

Še v času, ko je Svet zunanjih ministrov razpravjal o naši usodi, se je razširil val ogorčenja in zagrenjenosti ob predlogih zavezniških strokovnjakov glede razmejitve med Jugoslavijo in Italijo. S številnih protestnih zborovanj po vsej JK in v Jugosla-

viji, pošilja ljudstvo v Pariz resolucije, ki naj izpričajo našo trdno voljo: Tujega nočemo — svojega ne damo! Istocasno se hvaležno ljudstvo v brzojavkah in pisnih zahvaljuje Molotovu, ki je tako iskreno — zavezniško — branil pravično zahtevo Jugoslavije in primorskega ljudstva.

Maršal Tito je izjavil na III. mladinskem kongresu, da Jugoslavija v svojih zahtevah ne more popustiti niti v celoti niti deloma, ker zahteva samo to, kar je njeno.

Primorska delegacija v Parizu

Istocasno brani interese primorskega ljudstva v Parizu delegacija prebivalstva

Za najvišji cilj -

ZA JUGOSLAVIJO

la neumorno in daje s tem ponoven plebiscit

Pet mesecev po prvem zboru je bil dne 18. t. m. v hotelu »Jama« v Postojni drugi zbor ljudskih odposlancev Vzhodno primorskega okrožja. Zbrali so se ravno v času, ko se mnogo razpravlja o usodi Julijske krajine in ljudstva ki je v borbi proti nacifašizmu in za priključitev k Jugoslaviji dalo ogromne žrtve. Ljudski odposlanci so se zbrali, da kot najvišji organ ljudske oblasti na tem področju Slovenskega Primorja poročajo o izvršenem delu in o doseženih uspehih ter si začrtajo smerice za bodoče delo. Primorsko ljudstvo je s svojim požrtvovalnim in udarniškim delom pokazalo, da se tudi danes ne straši nobenih ovir, temveč dela še bolj vztrajno za svojo blaginjo kot za časa osvobodilnega boja in najodločneje zahteva priključitev Julijske krajine s Trstom k republiki Jugoslaviji. Za dosego tega cilja je pripravljeno napeti vse svoje sile, je pripravljeno žrtvovati vse.

Zbor ljudskih odposlancev je otvoril tajnik PNOO-ja tov. Perovšek Franc. Uvodoma je pozdravil odposlance in goste, potem pa poudaril odločilni trenutek, v katerem se vrši drugi zbor ljudskih odposlancev. »Naše ljudstvo — je naglasil — poudarja, kar je v Parizu dejal tov. Kardelj, v Zagrebu pa tov. Tito, to je, da od svojih pravic in zahtev ne odstopimo.«

Izvršeno delo - najboljši dokaz ustvarjalne zmožnosti ljudske oblasti

Po izvolitvi verifikacijske komisije in delovnega predsedstva je tov. Perovšek podal poročilo tajništva PNOO-ja o delu od zadnje skupščine pa do drugega zbora ljudskih odposlancev. V svojem izčrpnem poročilu je naglasil naslednje: od prvega zbora ljudskih odposlancev, ki je bil decembra meseca lanskega leta, pa do danes smo izvršili velikansko delo. Že prvi zbor je poudaril okoliščine, v katerih mora ljudska oblast skupno z ljudstvom reševati naloge, pokazal je takratne rezultate dela na področju izgradnje ljudske oblasti, preskrbe, trgovine, financ, industrije, obnove i. t. d. Premostili smo največje težave. Posebne danes opažamo velike zasluge VUJA-e, ki je odločno podprla odbore naše oblasti, zlasti na finančnem in gospodarskem polju, zagotovila kredite in preskrbel sredstva za preskrbo. Tedaj smo si kot najnujnejšo nalogo postavili ureditev finančnega poslovanja. Odločen poseg VUJA-e proti valutnim spekulacijam s tem, da je dala v promet jugoliro, je omogočil, da smo od prvega januarja t. l. spravili v sklad finančno poslovanje s celotnim proračunom, ki znaša 614.707.269 lir. Četrletni obračun pa je pokazal, da smo prihranili 54.950.137 lir. Prav tako smo pričeli urejevati dohodke, katere med drugim predstavljajo tudi davki, trošarine in takse, kar pa ogromna večina ljudstva zelo zdravo razume. Ogromno smo prištedili tudi s prostovoljnimi delom. Kmetje in delavci, žene in mladina so na tem polju pokazali precejšnje uspehe.

JK, ki jo sestavljajo tovariši France Bevk, predsednik PNOO, dr. Giuseppe Pogassi, predsednik MOS-a za Trst, Josip Šestan, predsednik SIAU za Istro, Božo Miljanovič, hrvaški duhovnik iz Istre, Anton Piščanec, slovenski duhovnik iz Trsta, Dino Faragona, predsednik društva istrskih in reških Italijanov in Aleksandro Destradi, član CK KPJK

Delegacija je zahtevala priključitev JK in Trsta k Jugoslaviji na tiskovni konferenci v Parizu. V soboto jo je sprejel Byrnesov namestnik Moseley, ki je poudaril simpatije ameriškega ljudstva do junaške borbe prebivalstva JK proti fašizmu in nacizmu ter dejal, da je prepričan, da bo na konferenci pravica slavila zmagošlavje.

Tov. Babič Branko, član PNOO-ja, je poudaril veliki pomen, ki ga ho imela skupščina za nadaljnji razvoj, utrditev in rast ljudske oblasti na tem ozemlju. Govoril je o pariški konferenci in o razmerah v coni A ter prikazal ogabno vlogo, ki jo igra CLN.

Zastopnik Vojaške uprave Jugoslovanske armade major Bjelič pa je predvsem naglasil, da je bistvena razlika med vojaško upravo v coni A in vojaško upravo v coni B v tem, da ZVU nastopa kot okupator, kar je razvidno že iz same ukinitve ljudske oblasti, Vojaška uprava Jugoslovanske armade pa predstavlja JA, ki je ljudstvu Julijske krajine pomagala v borbi za osvoboditev in ki sedaj sodeluje z ljudsko oblastjo pri obnovi.

Končno je spregovoril se tov. Ferlan Oskar, zastopnik MOS-a za Trst, ki je med drugim dejal: »Tudi mi Italijani hočemo k deželji, kjer je ljudska oblast. Mi vemo, da se borba vrši v Parizu in v Julijski krajini. Povsod je ta borba trda, toda mi bomo vzdržali. Vemo, da imamo zavezničke, vemo pa tudi, da se moramo z vsemi silami boriti sami. Mi se zato tudi borimo. Tržačani hočemo delati tako, kakor delajo danes v Jugoslaviji. Zato hočemo biti čimprej priključeni k FLRJ kot VII. federalna enotica.«

Škofa Margottija naše delo boli

Toda razni reakcionarni elementi skušajo ovirati naše obnovitveno delo. Fašistični škof Margottij skuša preko svoje duhovščine na osnovi verskih čustev ljudstva uničiti pomen udarniških nedelj pri nas. Ti ljudje govorijo celo o grehu udeležencev pri takem delu. V divjem besu do Jugoslavije in ljudske oblasti bruhajo laži, hereje pastirska pisma o »težkih časih« itd. Kje pa je bil greh takrat, ko so fašisti tudi ob nedeljah pobijali naše ljudstvo in zažigali domove? Kje takrat, ko je škof Margottij pošiljal čestitke Mussoliniju in ne pastirskih pisem o »težkih časih«? Da, postal je posebne čestitke fašističnemu generalu Robottiju, ki ni le pobijal, temveč tudi rušil to, kar danes ljudstvo s trudom in po potrebi tudi z udarniškinimi nedeljami gradi.

Preskrba se je zboljšala

Sedaj imamo poleg hrane tudi blago za obleke, več predmetov pa je že v prosti prodaji. Živež nam je dala na razpolago VUJA. Dolžni pa smo, da letos k preskrbi tudi sami v marsičem prispevamo. Dostej smo posejali 16.177 ha s pšenico, ječmenom, ržjo, ovsom, koruzo in krompirjem. Predvsem pa moramo pravilno rešiti vprašanje odkupa presežkov.

Položaj v Italiji

Dne 2. junija se bodo vršile volitve v italijansko ustavodajno skupščino. Z volitvami ho združen plebiscit o monarhiji. Monarhija, ki se zaveda, da so ji ure štete, se poskuša z raznimi manevri vendarle obdržati na površju. Takšen manever je bil odstop kralja Viktorja Emanuela III. Takoj po kraljevem odstopu je bilo opaziti povečano neofašistično delovje po vsej Italiji. Ni ga dneva, da ne bi eksplodirala bomba v kaki napredni ustanovi. Ponavljajo se prizori iz leta 1919—1922 in v noči, ko je kralj Viktor Emanuel odstopil, se je že govorilo o državnem udaru. Listi Unità opozarja, da bi neofašisti radi izzvali take nereda, da bi bile volitve nemogoče. kajti zavedajo se, da nimajo haš mirnih izgledov na zmago.

se je primorsko ljudstvo vsa leta borilo, danes pa v svobodi pod VUJA svoje nezlomljive volje

Odločilno vlogo v trgovini imajo zadruge in tisti privatni trgovci, ki so dejansko na strani ljudstva. Nadalje se moramo najostreje boriti proti spekulaciji in v celoti nadomestiti primitivno trgovanje. Ljudstvo in oblast pa bosta s spekulanti obracunala kot zaslužijo.

Ruševine naglo izginjajo

Na prvem zboru odposlancev smo prav tako sklenili, da se mora proizvodnja v naših industrijskih podjetjih dvigniti, doseči predvojno raven in jo tudi prekoračiti. Sedaj obratujejo vsa industrijska podjetja. V preteklem poletju so delavci skupno z upravnimi potjetji napravili načrt za dvig produkcije in za obnovo poedinih objektov. Tako je na primer rudnik živega srebra v Idriji ta načrt celo prekoračil za 12%. Z delno obnovo se je sedaj produkcija zvišala napram predvojni normalni produkciji za približno 150%. Načrt so dosegli tudi rudnik lignita pri Ilirski Bitnici in vsa ostala podjetja. V lesni industriji imamo v pogonu 20 večjih obratov in 40 malih žag.

Pri obnovi smo napravili velik korak naprej, ko smo obnovili 84 mostov; popravili 669 hiš in 112 sol. V kratkem bodo obnovljeni vsi porušeni objekti na prometnih žilah. Pri ureditvi sklada za obnovo je največjo pomoč dala VUJA, mnogo pa je pripomoglo ljudstvo samo. Da bi povečali kredit za obnovo je potrebno, da povečamo storilnost prostovoljnega dela in da vsakdo po svojih močeh pripomore tudi z materialnimi sredstvi. V preteklih štirih mesecih smo zgradili železobetonski most v Koprju, betonski most z dvema obokoma v Klanju in most v Zelnu. Do julija in avgusta bodo zgrajeni še betonski mostovi v Lijaku, Stopniku in Cverju. Vrh tega smo obnovili tudi 36 hiš, 37 gosp. poslopij, 59.880 m cest, pripravili 14.810 q apna, 1.398 kub. metrov peska, 1.500 kub. metrov tesanega lesa, 270.000 kom. opeke, 255.000 cementnih strešnikov in mnogo kovaških ter mizarških izdelkov. Pri tem smo napravili 498.567 delovnih ur, od katerih 336.370 prostovoljnih, kar znaša 10.000.000 lir prihrankov. Važno vlogo pri obnovi vršijo obnovitvene zadruge. Sedaj je 41 takih zadrug.

Prvi zbor odposlancev je prav tako razpravjal o vlogi ljudskih sodišč in izvedel volitve v okrožno ljudsko sodišče.

Sledila sta še referata o preskrbi in trgovini ter o zdravstvu.

Po živahni diskusiji, v katero so z zdravimi predlogi posegali ljudski odposlanci iz vseh okrajev vzhodno primorskega okrožja so ljudski odposlanci z burnim ploskanjem odobrili poročilo tajnika PNOO-ja tov. Perovška in izrekli zaupnico PNOO-ju.

Končno so poslali resolucije ameriški, angleški in francoski vladi, v katerih najostreje protestirajo proti krivičnim predlogom in proti krivičnemu postopanju s prebivalstvom Julijske krajine in Trsta. Poudarili so, da so voljni mobilizirati vse svoje sile za dosego svojega cilja, za priključitev k Titovi Jugoslaviji. Ljudski odposlanci so obenem odposlali zahvalno resolucijo zunanjemu ministru Sovjetske zveze Molotovu in pozdravno resolucijo vladi Slovenije.

Po četrstoletnem molku ZPPD v Trstu - v novo življenje!

Tržaško Slovensko planinsko društvo je med zadnjimi, ki po četrstoletni smrti pod fašizmom vstaja v novo življenje.

Pred 50 leti je bilo začelo z mladostnimi silami odpirati pota tržaškimi množicam v lepoto slovenskih planin. Še danes naletiš na zbledelo opekasto rdeča znamenja ob samotnih stezicah, na razgledne gorske vrhove, ki so jih pobarvali »patriarhi« tržaškega planinstva, — med njimi še na občnem zboru prisotni sivo lasi odbornik Ivan Bandel. S številnimi množičnimi izlety je po teh stezah vodilo tržaške meščane spoznavat bližnje in daljne vrhove, doline, jame. Kateremu planincu ne oživi oko ob spominu na izlet na Trstelj, kjer so se srečali z goriškimi planinci, ali na tradicionalni binokoštni planinski shod pri Svetem Jeronimu na Nanosu?

Razglednice, zemljevid, izdan od tržaškega planinskega društva, so bili vodiči v planinski svet.

Planinsko društvo je v svoji prvi življenjski dobi, ko je avstrijsko nemški imperializem segal po naši zemlji in je Deutsch-österreichischer Alpenverein ugrabil naše bisere, Postojnsko in Škocijansko jamo, imelo v lastni upravi dve lepi kraški jami: divaško Vilenico in slivsko Dimnico, ki ju je odprlo javnosti v usodnem letu 1914. Tedaj si je že tudi pripravilo načrte, da zgradi svoje prve planinske kočice na Črni prsti in da postavi razgledni stolp na Razklanem hribu nad Sv. Ivanom v Trstu. Padriče so obljubile, da dajo na razpolago zemljiško parcelo. Svetovna vojna in šovinistična uprava tržaške mestne občine sta preprečili izvedbo tega načrta.

Po prvi svetovni vojni, pod Italijo in fašizmom, je društvo začelo

nismo navajeni moledovati in stokati. Ne, Alpina (t. j. Società Alpina delle Giulie) je bila ustvarjena za borbo in borila se bo do zmagе.« 16. 9. 1923 je nekaj članov tega društva skrivoma zlezlo v to jamo, vendar so jih ljudje videli, ko so se z vrvmi spustili vanjo. Nekaj dni za tem so se vrnili v Slivje v spremstvu karabinerjev in fašistov in zahtevali, da jih janski čuvaj sprejme v votlino. In čisto »slučajno« so »našli« za stalagmitom skrito avstrijsko vojaško puško, še čisto svetlo. Aretirani čuvaj je bil sicer oproščen, vendar je bila omenjena »najdba« ali bolj ustvarjena pretveza zadosten vzrok za razpust Slovenskega planinskega društva v Trstu.

Vendar se je fašistični imperializem grobo uračunal, ker se ni zavedal, da se zdravi narodi ne dajo uničiti, najmanj s silo in dekreti. Naše množice so se že takrat zavedale svoje pravice do življenja. Zrelejši planinci pa so še vedno lazili v planine, mladina pa je bila začela že prej, v slutnji razpustov, gojiti planinstvo po prosvetnih družtvih, posebno v »Zvezi mladinskih društev v Trstu« in prirejati množične izlete, združene z lahkoatletskimi in prosvetnimi prireditvami po kraških dolinah. S tem je tudi skrivala svoje prosvetno delo pred policijskimi očmi. V okrilju planinstva se je kmalu združilo vse nelegalno prosvetno in javno delo in postalo šola volje in požrtvovalnosti, ki je prerodila naše planinstvo in pripravljala mladino, duhovno in telesno, na osvobodilno borbo. Td tu je izšla skupina plezalcev, za strmo in zimsko planinstvo, med njimi Franjo Marušič, vnet mladinec in drzen planinec ter plezalec, ki je v Bazovici dal domovini

ninskega življenja, dela in snovanja ter včasih celo planinskih lepol.

Tako je na primer že kmalu po svetovni vojni razpadla kočica na Poreznu (1622 m), ki je pogosto tudi v zimskem času nudila streho našim planincem. V letih neposredno po prvi svetovni vojni je bil marsikateri planinec cilj krogel obmejnih stražnikov, zato je umljivo, da so morale naše postojanke ob krivični meji propasti.

vo življenje naših planin. Mladina, ki je poslušala streljanje in grmenje vojnih viher in je sama s slabotnimi rokami kopala grobove padlim, nam je jamstvo za to.

Razigrane trume planincev so pred četrstoletjem pekle janjca na Artvižah, ki kraljujejo nad zelenim svetom Brkinov. Začrnelo zidovje pogorišč, ostankov nekdanje vasi, priča o divjanju nacifašističnih zločincev na tej zemlji. To-

1946: Artviže

Letos, po drugi svetovni vojni, stoji tik pri ostankih zidu lesen križ na grobu partizana, borca Kosovelove brigade, nesmrtnega stražnika cele čete Kosovelovcev, branilcev te lepe slovenske zemlje, pokopanih na podnožju v Jesenici, padlih pred dobrim letom v zadnji, divji ofenzivi nacifašistične druhali, že ob zori svobode.

Vrh Porezna pa je danes ena sama velika rana na tej veličastni gori. Dve »kaverni« segata globoko v sredino vrha; strojniška gnezda in bunkerji, na pol v grebenu vkopana vojašnica in kilometrske večvrstne žične ovire po pobočjih, režejo v dušo planincu, ki mu pogled bega od deviško belih vrhov Triglava, Julijskih planin, Snežnika, doli preko Krasko morju.

Iz ruševin in svežih grobov žrtvovanih junakov bo zrastle no-

da dobrotno zelenje jih v plemenitem življenjskem zaletu prerašča, kakor jih bo prerastlo novo življenje z ustvarjalnim delom.

In podobno je na Snežniku, na Krnu, Nanosu, po Triglavskem pogorju, na Kaninu, po idrijskih gorah; kakor po vsej slovenski zemlji, tako po vsej Primorski...

Padel je avstrijsko-nemški Alpenverein, past je moral italijanski fašizem in nemški nacizem, past bo moral režim, ki smatra še danes, da je naloga mednarodnega prava ohranjati stanje, kj ga je postavilo fašistično nasilje.

Tržaški planinci, povezani s primorskimi in italijanskimi antifašističnimi planinci ter z vso primorsko mladino, prepojeno z novim duhom osvobodilne borbe, bodo v mladostnem naskoku izvršili svojo planinsko osvoboditev in obnovo.

ČEZ ČAVEN NA KUCELJ

(Ob konstituiranju pripravljalnega odbora Zveze primorskih planinskih društev v Trstu ZPPD-Trst)

Prijazna tovariša, delegata PNOO-ja pri otvoritvi partizanske bolnice »Franja« v Cerknem, sta vzela mene in Zorka v svoj avto in naju odločila v Ajdovščini. Z Zorkom sva stara tovariša iz univerzitetnih let. Zadnjič sva bila skupaj v gorah na Krnu, kjer so primorska prosvetna društva pred 21. leti priredila Jugov tečaj. Po končanem tečaju sva skupaj plezala čez severno triglavsko steno. Od tedaj se je najina pot ločila. On je kmalu poromal na mrko pot skozi fašistične ječe, jaz pa sem obesil na svoj križ usodo slovenskega literata v stari Jugoslaviji.

V Ajdovščini sva obiskala zdravnika in pisatelja dr. Lokarja, da ga pobarava za najkrajšo pot na Čaven. Prijazni gospodar naju je pospremil dobršen kos poti, da nama objasni smer in naju kot živa kronika svojega znamenitega kraja — saj je bila v Ajdovščini sestavljena pred dobrim letom dni prva slovenska vlada — seznanil z mnogimi zanimivostmi iz starih in novih časov.

Povsod srečujes sledove partizanskih borb in fašističnega nasilja. Požgani domovi, porušeni, a zdaj udarniško že popravljani mostovi in ceste, grobovi. Tam nekje ob vzhodju Čavna počivajo trupla enajstotice vrlih Garibaldincev, ki jih je švabska hajka odčepila od glavnine in so bili pozneje

zajeti in postreljeni. — Z druge strani vidiš ajdovski vodovod; fašistični inženir je konstruiral nad Ajdovščino velik vodni bazen, v katerega naj bi se stekala voda iz izvirov. Ob otvoritvi pa se je začel bazen pogrezati. Domačini so se muzali in star očunc je pripomnil: »Mar bi bili nas vprašali, kje naj zgradijo bazen. Bolje bi jim bili svetovali kot ta tuji inženir.« Tako so potem v naglici in za silo napeljali vodovodne cevi v dolino.

Ta zemlja, ki jo stari Fran Erjavec prišteva že h kraškemu svetu, je v vsakem oziru čudovita. Po rastiinstvu in po žuželkah, hroščih, metuljih opažaj prehod iz Kranjske v kraški svet. Najin vodnik nama razkazuje okolico in naju do podrobnosti seznanil z najkrajšo potjo na Čaven. Rekla sva, da če bi zgrešila smer samo za 20 cm, bi bilo najbolje, da greva nazaj v šolske klopi.

Po slovesu z najinima ljubeznivim mentorjem sva krepko vzela pot pod noge. Nad Kovači sva kmalu opazila, da je bilo ajdovsko planinsko društvo že pridno na delu. Smer, ki nama jo je bil tako nazorno naslikal najin vodnik, je bila že zaznamenovana z dobrimi markacijami. Vendar je treba že zdaj pripomniti, da bodo morale vse podružnice ZPPD uvesti enotna markacija.

(Nadaljevanje na 4 strani)

Zimski izlet na Porezen 1913. leta

hirati. Številne društvene delavce je fašizem raztepel na vse štiri strani sveta, ostalo društveno delavstvo pa je ohromil s svojimi grabežljivimi težnjami, da si zagotovi izključno posest nad našimi planinskimi in podzemskimi lepotami.

Kakor že omenjeno, je bila Dimnica, lepa kraška jama v Slivju pri Herpeljah-Kozini, v varstvu tržaškega planinskega društva. V fašističnem časopisju je malo pred razpustom društva tržaška »Società Alpina delle Giulie« protestirala, češ da imajo slovenski kmetje v lasti najslavnejše lepote »odrešene Italije«. Članek je zaključil z besedami: »Vlada ve, da

svoje mlado življenje.

Ugotoviti točno ves materialni in moralni inventar društva ni lahka stvar, ker so skoraj vsi vidni planinci prejšnje dobe ali pomrli, ali pa ostali v emigraciji. Poleg tega je ves društveni arhiv zgorel v Narodnem domu v »Balkanu«, kjer je društvo imelo svoj sedež do 1920. leta. Arhiv iz dobe po 1920. letu pa do razpusta društva je bil uničen ob fašističnem napadu na pisarno zadnjega društvenega predsednika dr. Mateja Pretnarja, tudj že umrlega v emigraciji.

Razvaline tržaškega in vseh primorskih planinskih društev so bile prečesto razvaline plodov pla-

CEZ CAVEN NA KUCELJ

Nadaljevanje s 3. strani

cijska znamenja in se držati enotnih pravil za označevanje razdalj, smotno izbirati mesta markacij itd. Kljub priznanju pionirskemu delu naših Ajdovcev pa se nama je zdelo, da niso bila mesta za markacije vselej najsrečnejše izbrana. Tako sva sem pa tja zaman iskala znamenj po večjih, že daleč vidnih skalovjih pač pa sva jih včasih po daljšem iskanju staknila nekje med travo na neznatnih kamnih Torej: pri nadaljnjem delu se bo treba strogo držati skupno ustanovljenih pravil!

Gozdarski koči na Čavnu sta porušeni in požgani. Skeleč spomin na minule borbe, toda še pretresljivejši so leseni kržki okrog njih s preprostim napisom: »Slava borcu! Na drugi strani bereš: »Popotnik, ki prideš ted mimo, postoj in pomoli. Tukaj počiva borec, ki je dal življenje za domovino.« — To so grobovi padlih partizanov, zdaj okrašenih s svežim cvetjem.

Nadaljujeva pot po gozdnatem slemenu proti Kucelju. Na vrhovih je že planinski svet. Tu cvete veliki in mali svišč, planike še niso odprle svojih cvetov. Videl sem tudi gorskega metulja, črnega apolona: Zavriskava in od daleč čujeva odmev drugih vriskov. Z vzpetine zagledava ob vznožju Kuceljevega vrha množico naših planincev. Zastave vihrajo, naše zastave, ki so jih

prinesli s seboj mladinci. Pospesiva korak in že naju zajamejo veseli zvoki naših harmonikašev. Kakih dvesto ljudi je zbranih pod Kuceljem, planincev iz skoraj vseh podružnic Primorske, Tov. Zoržut iz Gorice naju sprejme s svojo znano verzifikatorsko improvizacijo, s katero je, kot izveva, že ves čas zabaval veselo planinsko bratovščino. Počitka je malo, takoj gredo odborniki posameznih podružnic na delo za konstituiranje pripravljalnega odbora ZPPD - Trst, Goričani pridejo že s konkretnimi predlogi. Rešujejo se vprašanja organizacije Zveze. Trstu se poveri sestava začasnega pravilnika. Določijo se skupni izlet k otvoritvi Škocijanske jame prihodnje nedelje, kakor tudi slavje na Nanosu dne 9. junija.

Pozno je že, treba je misliti na odhod. Nekatero podružnico, krenejo na kratko pot k svojim »motoriziranim edinicam«, s katerimi so se pripeljale skoraj prav pod vrh. No, pozna se, da je naše planinstvo še v zastoju in da je stari planinski duh nekoliko zadremal. Toda kakor vse, se tudi naše planinstvo prebujajo k novemu življenju in na grobeh in pogoriščih, na toriščih krvavih borb in slavnih dejanj in podvigov naše partizanske vojske vstaja nov, mlad svet, željan doprinesiti k novemu času vse zamujeno, graditi in ustvarjati na svoji zemlji, v svoji svobodni domovini v znamenju obnove.

Vladimir Bartol

iznajdljivosti in vse težave premagujejo silne partizanske borbene volje. Na nepristopnem kraju, karor je možno prispeti le po napornem plezanju, so uspeli zgraditi in obenem tudi skrbno zakriti več udobnih prostorov za znatno število ranjencev. Uspeli so priskrbeti tej bolnici zadostno, prvovrstno bolniško prehrano. Uspeli so napeljati v bolnico elektriko in tekočo vodo, da, celo vodomet na prostoru za sončenje. Uspeli so opremiti bolnico s sodobno kopalnico, pečmi in celo s prvovrstno roentgen-aparaturjo. Bolnica je imela radio in — kar je najvažnejše — uspeli zdravljenja v njej so bili naravnost izredni! Umrljivost je bila kljub temu, da so bili v njej le najtežji ranjenci, znatno

manjša od umrljivosti v prvovrstnih sodobnih mestnih bolnicah. Ni dvoma, da je pripisati glavno zaslugo za to legi bolnice v zdravi gorski klimi, sredi prirode, odporosti partizanov, pridobljeni v napornem, toda zdravem življenju na prostem, silni volji in neuklonljivemu duhu ranjencev, ne najmanj pa vestnosti in požrtvovalnosti, ljubezni in skrbnosti zdravniškega in bolničarskega osebja, ki se je zavedalo, da tudi tukaj izpolnjuje svojo dolžnost na položaju v sveti osvobodilni vojni.

Ta bolnica bo gotovo ostala odslej kot krasna izletna točka — krasna ne samo zaradi svoje lege in priljubljenosti vsem planincem, ampak krasna tudi kot spomenik herojske borbe primorskega ljudstva.

Naše prirodne zaklade našemu ljudstvu!

Ko bodo v nedeljo na novo, prvič po osvojitvi, otvorili Škocijansko jamo in razsvetlili njene čare, se bodo tudi za njene obiskovalce in raziskovalce pričeli novi časi. Njeni zakladi se bodo povrnilo ljudstvu, da jih čuva in neguje z vso ono silno ljubeznijo, kakor neguje in obdeluje skromne zaplati svoje plodne zemlje sredi skoškega kraškega sveta. Končalo se bo enkrat za vselej tuje izkoriščanje njenih lepot; odprl se bo njen bajni svet tudi onim, ki so bili doslej le hlapi, a bodo poslej gospodarji njenega bogastva.

v kraška tla in se vtila v Malo, od tam v Veliko brezno. Od tod je po podzemskih predorih dospela do Mrtvega jezera, se znova pogreznila v nepristopno podzemlje in si utrla skozenj pot proti Štivanu in izpod njega v Jadran. Na desno in levo je dobila nove jame in rokave.

V letih 1826. in 1851. je narastla do vrha in preplavila vse Škocijansko podzemlje, Malo in Veliko brezno in se dvignila skoraj do današnjih vrat, ki je skozenj nadelana pot v jamo. Reka se na prehodih iz Malega v Veliko brezno v velikih drznih

V SPOMIN NA DNI JUNAŠKEGA TRPLJENJA

Centralna partizanska bolnica "Franja" otvorjena za dostop javnosti

V nedeljo so otvorili centralno partizansko bolnico IX. korpusa »Franja« blizu Spodnjih Novakov pri Cerknem, ki bo odslej dostopna tudi javnosti. Bolnica stoji zdaj z vsemi svojimi kolibicami in napravami sredi nepristopnih skal ob deročem hudourniku, kot je stala za časa svojega delovanja v najhujših dneh partizanske borbe.

Podpredsednik vlade LRS tovariš Marjan Breclj in upravnica bolnice tov. Franja na ogledu bolniških naprav

Ob nedeljski otvoritvi se je zbralo več najvidnejših slovenskih in primorskih predstavnikov vojske in ljudske oblasti, prišla pa je tudi cela skupina tržaških par-

tizanov, članov tržaške sekcije Zveze primorskih partizanov.

Priljubljena in požrtvovalna voditeljica bolnice tov. dr. Franja Bojc je opisala na kratko delovanje bolnice, predvsem velike zasluge v desetletjih protifašistične borbe prekaljenega primorskega ljudstva, ki je s svojo nesebično pomočjo in zvestobo omogočilo obstoj bolnice za časa najhujših ofenziv in težkoč. To ljudstvo se je odreklo zadnjih grizljajev, da je lahko prehranjevalo bolnico. To ljudstvo je molče prenašalo klanje, požige, posilstva in mučenja po fašističnih zločincih in ni izdalo bolnice v najhujših trenutkih. Za časa zadnje velike ofenzive, ko je bolniška zaščitna četa odbijala juriše znatno številnejših in bolj oboroženih fašističnih tolp in herojsko vzdžala v ognju in dimu, ki jo je dušil, tedaj so mislili SS-ovci, da se borijo proti važnemu višjemu štabu in večji edinici. Bilo bi usodno, ako bi izvedeli, da imajo opravka le z bolnico. Toda prebivalstvo je molčalo in v vseh okoliških vaseh se ni našel niti en izdajalec.

Vse to je povedala v svojem govoru tovarišica Franja in zaključila, da si je s tem primorsko ljudstvo zaslužilo svobodo in združitev z Jugoslavijo, ki mu jo sedaj na mah odrekajo prejšnji zavezniki. Le malo je tovarišica Franja omenjala požrtvovalno delo, junaštvo in napore bolničarskega osebja, ki je nosilo ranjence po nevarnih, komaj pristopnih svezah v bolnico in niti z besedico ni omečila svojih lastnih silnih naporov in junaške požrtvovalnosti v vseh težavah pri vodstvu bolnice.

Bolnica »Franja« ni samo primer junaštva in trpljenja v naši partizanski borbi, spomenik tovarištva, človečanstva in samaritanske požrtvovalnosti sredi barbarškega nasilja najhujših okupatorskih pogromov. Ta bolnica je tudi izreden dokaz

Poleg Postojnske je Škocijanska jama največje podzemsko čudo na našem Krasu: ogromen sklop jamskih tvorb, prepadov in brezen, slapov, ki jim po njih izmeri ni enakih. Morda ni tako bogata kakor je Postojnska, zato pa niso vtisi v njej nič manjši spričo njenih ogromnih, veličastnih dimenzij.

Sežanski sodnik Tominc jo je pričel leta 1823. prvi raziskovati. Sledili so mu Svetina, Nemci Schmidl, Rudolf, Hanke in spet Slovenec Marinič, pa še drugi. Ob nastopu fašističnega režima leta 1922, si jo je po nemško-avstr. alpskem društvu prisvojila italijanska »Società alpina delle Giulie«.

Ni bilo prav za prav v prejšnjem stoletju prvič, da si je človek izkrcil pot pod njene svode. Prastare najdbe, ki so jih spravili v tržaški naravoslovni muzej, pričajo, da so se v njeno varstvo zatekali ljudje že pred davnimi tisočletji in pozneje tudi v rimskih in srednjeveških časih. Med temi predmeti so bronaste sekire in bodalca, ostanki vrča iz neolitike dobe. Marinič je odkril v jami cela grobišča iz železne dobe. Našli so v njej tudi vrsto prastarih pristanov in zaponk, ogrle in še drugega lišpa. Ze leta 1647. jo omenja G. G. Blajev v svojem »Novus Atlas«, ki ga je izdal v Amsterdamu, nekaj desetletij pozneje Valvazor in potem je narasla literatura o njej v celo polico knjig.

Škocijansko jamo je izdolbila v tisočletjih svojega teka bistriska Reka, ki je prodrla

padecih pretaka v globino. Silni so dojm, ki jih tod narava vtisne v človeka. Silni so bili tudi napor, da se mu je sredi mračnega ostenja visoko nad vodo posrečilo izsekati in izgladiti pot. Teško je bilo delo naših starih vodnikov, cerkovnikov in drugih, ki so jo krčili z ljubeznijo in muko.

V Tihi jami se človeku odpre kapniško bogastvo kamenih tvorb. Posebnost zase so korita, ki jih je voda izdolbila v celih kaskadah. Takih tvorb v Škocijanskih jamah in prehodih res ni toliko kakor v postojnskih; deroča, vedno znova naraščajoča in vpadajoča Reka je preprečila, da bi se tudi v temnih globinah pod Škocijanom izkristalizirala kapniška čudesa. Zato pa prevzemajo človeka v njih silni svodi in oboki, prepadne stene in vrtoglavé g'obine, drzni vodni skoki in ponekod njih skrivnostni šum; drugod spet grobna tišina z vsem svojim veličastjem.

Ure in ure se vlečejo poti preko mostičev po policah, tesno privite ob stene v podzemskih globine. V dolžino 5000 m in skoraj 200 m v globino so raziskane škocijanske jame in prepadi. Človeka zajame v njej vse veličastje njenih temačnih krásot, da se oddahne, ko stopi spet v svetlobo kraškega sonca, a hkratu mu daje zadostčenje, da je premagal tudi Hadove globine bajeslovnega peklá. Njeni silni vtisi zlepa več ne ubeže iz spomina.

Vhod v partizansko bolnico Franjo je bil skrbno prikrit, da ga ne bi odkrili barbarški okupatorji.

Iz pesmi Srečka Kosovela: Graditelji

(Iz cikla: Rdeči atom)

Iz vseh teh kriz bo vstala nova sila,
ki bo življenje preoblikovala,
in bo človeku zopet moč vrnila
in kar bo lažnega, bo v prah steptala.
In človek v svesti pravega si cilja
(o, zvezda duše mu bo pot kazala)
razpel bo v vetru hrepenenja krila,
in mrtva pesem bode obmolčala.

Nobenih norm, zakonov: samo delo
kazalo bo človeštvu novo pot,
in kamor srce genija hotelo,
le tja za njim bo stopal novi rod —
in v našem delu vstane nova sila,
ki svet bo zrušila in dogradila.

Predkosilni sonet

V senci poletnih vrtov je čebljanje,
miza se polna jedi šibi:
buržuja nezno je pričakovanje —
izstopile skoro mu bodo oči.

A njega, ki od gladu ves pijan je
in opoteka se preko poti,
njega, ki razbit, razrvan je,
nihče ne vpraša: Kam greš? Kdo si?

Čase zvenkečejo, vina šumijo,
samo goltu napija pijani buržuj,
njim pa, ki blede in bolni hitijo
nekam, in v vrsti pred grobom stojijo,
(meči zvenkečejo, vrste šumijo)
velevajo: Pridi! Mašuj!

Vaša KNJIŽNICA

Igo Gruden.

PESNIKOVO SRCE

»Ta zbirka pesmi iz let 1939—1941. je bila pripravljena za tisk že v letu 1941. Časovno spada tedaj med zbirki »Dvanajsta ura« in »V pregnanstvo«, beremo v opombi na koncu knjige. Dr. Igo Gruden, naš nabrežinski rojak, je stopil kot pesnik v slovensko javnost neposredno po prvi svetovni vojni z zbirkami »Narcis« in »Primorske pesmi«. Posebno zadnje so našle na širok odmev, zlasti med Primorci, in so bile pogosto recitirane. Bolečina naše zemlje, ki je bila krivično odtrgana od matere domovine, je dobila v Grudnovi pesmi bobneč izraz. Vendar občutiš kdaj pa kdaj že v teh pesmih tisto toplo mehko, ki je značilna za sedanjega pesnika.

Po prvih dveh zbirkah je Igo Gruden kot pesnik za daljšo dobo utihnil. Šele nekaj let pred izbruhom druge svetovne vojne ga najdemo spet med stalnimi sodruzi predvsem revije »Sodobnost«. Te pesmi je pozneje zbral in jih izdal v pesniški zbirki »Dvanajsta ura«, ki je bila v slovenski javnosti toplo sprejeta in je bila tudi nagrada. Sedanja zbirka »Pesnikovo srce« lahko smatramo za nekakšno nadaljevanje »Dvanajste ure«. Topla ljubezenska lirika, človekoljubne meditativne samoizpovedi očitujejo nekakšen grozljiv podton svetovnega viharja, ki se bolj in bolj približuje mejam naše domovine. V teh pesmih je le še zelo malo nekdanje Grudneve retorike iz »Primorskih pesmi«; zvečine so pristrane, toplo občutene in odlikuje jih v primeru s prvima dvema zbirkami znatna oblikovna in jezikovna dovršenost. Lahko trdimo, da si Igo Gruden z novo zbirko znova utrdil posebno mesto sredi bogate slovenske lirike.

Primerjan z Gradnikom — sem pa tja ti zavzveni med njima neka daljna sorodnost, n. pr. v »Pismih natararice Pepce«, nežnih izpovedih ljubeče žene, obliki, ki se je tudi Gradnik večkrat poslužuje, — je Gruden bolj lirčno meditativen, manj šilovit v svoji strasti, manj strjen in lapidaren, pač pa mnogokrat pristranejši in toplejši. Bolj je v sozvočju z življenjem okrog sebe, bolj je zavzet po velikih dogajanjih v svetu, manj koncentriran zgolj vase. V kolikor mu nedostaja silovitost čustev in zgoščenosti oblike, pa nadomešča oboje v marsičem njegovo toplo sočustvo.

ALFONZ GSPAN:

Brinova jagoda s Krasa

Pred dvajsetimi leti, na dan 27. maja, je v Tomaju na Krasu ugasnilo mlado življenje slovenskega študenta Srečka Kosovela. Takrat je komaj kdo slutil, da nam ta študent zapušča pesem, ki je »težka in molčeča, grenka, kakor je brinova jagoda s Krasa«. Šele po smrti izdane njegove pesmi so svetu pokazale, da je bil Srečko Kosovel najboljši slovenski pesniški oblikovalec trpkega kraškega sveta, ki je vzrasel v njem. Gmajne, samotni bori, brinje, bele skale in med njimi krik razbolelega srca, ki bi rado veselo utripalo in se odzivalo burnemu življenju, a je slutilo tihe korake bližnje smrti, to nam je ostalo po njem in ne bo nikoli pozabljeno.

V tretjem letu svetovne vojske smo se v jesenski čas zbirali v drugem razredu ljubljanske realke. Med nas je prišel iz tomajske ljudske šole nov tovariš. Prve šole ni obiskoval nikjer, kar skušnjo je opravil za drugi razred. Bilo mu je kakor nam dvajset let. Tenak je bil, molčeč, nekam tuj. Klicali smo ga »Kosovel«, sam pa je naglašal svoj priimek Kosovel.

Kadar se je dvignil v eni prvih klopi, je odgovarjal gladko in z visokim glaskom. Pri slovenščini in verouku, edinih predmetih, kjer je prišla do veljave slovenščina, smo prisluškovali njegovemu kraškemu govoru. Ta ali oni med nami je dobil melodijo tega narečja v uho, ko je poslušal primorske begunke, kadar je čakal ure in ure v dogli vrsti na hlebček péskastega kruha ali na pol litra modrikastega mleka. Nekakšna žalost je bila v tej melodiji: nejasna zavest brezdomstva in zapuščenosti. Bolj me takrat sošolec Kosovel še ni zanimal.

Bilo je menda prvo slovensko uro v tretji šoli, ko nas je profesor dr. Ivan Dornik klical po imenih. Ustavil se je ob Srečkovem priimku in vprašal:

»Ali sta si vidva s pesnikom Stanom kaj v rodu?«

Moj sosed Srečko se je nasmehnil in ponosno odgovoril, da je to njegov brat.

V odmorih sva se med sprehodi po šolskem hodniku bolje seznanila. Ko mi je nekoč povedal, da stanuje pri tej in tej gospodinjki, ki je vdova, me je zbudilo. Pred očmi se mi je prikazala tale podoba: sivo, megleno jutro na Poljanski cesti v Ljubljani. Od Ambroževega trga sem zavijajo v četverkotnik razvrščeni vojaki. Vrh pušk se mrzlo svetijo dolgi bajoneti. Sredi tega četverkotnika stopa visok možki v rjavi zimski suknji, ob njem pa črno oblečen vojaški kurat z razpelcem v roki. Vedel sem, da je to pogreb za mrličem, ki je še živ, ki pa bo prej ko v eni uri izdihnil s svincem v prsih na vojaškem strelišču pod Golovcem. Vdova po tistem možkem v rjavi suknji je bila prvi dve leti Srečkova ljubljanska gospodinja.

Pomnim še, kaj mi je Srečko Kosovel tisto leto pripovedoval o svojih počitniških doživljajih iz Tomaja. Največ je govoril o vojaki in o njihovih veselih burkah. Nisem mo-

vanje s trpečimi soljudmi in z vsem, kar je živega. Igo Gruden je dovolj samonikla pesniška osebnost, ima dovolj izrazit osebni lirski ton, da ga moremo uvrstiti med pomembne slovenske lirike, ki je znatno obogatila naše visoko razvito pesništvo.

Novo Grudnovo zbirko »Pesnikovo srce«, ki se dobi v vseh naših knjigarnah, toplo priporočamo našim čitateljem.

VI. B.

gel razumeti teh z vseh vetrov znesenih avstrijskih vojakov, da so uganjali take, ko so vedeli, da se bodo že naslednji dan znašli v prvih vrstah ob Soči.

Po preobratu 1918. in naslednja leta naju je tesno vezalo zanimanje za skupno stvar. Šolske reči, ki naju niso zanimale, so stopile v ozadje. Najlepše ure so nama potekale na sestankih tajnih literarnih krožkov. Član in celô vodja enega le-teh je bil najin srčno dobri profesor za francoščino. Razrednik »Mu-noh-a-el« je vedel za vse to. Prebadal nas je s sinjimi očmi, bliskal izpod košatih obrvi, v srcu pa nas je imel rad in je bil ponosen na svojo »družino«. Tudi Srečko ga je imel zelo rad, rad njegove lepé zgodovinske ure.

Zato pa je ležala na nas prava môra tiste ure, ko smo morali drdrati na pamet cele rešte matematičnih obrazcev, ko smo zardevali ob profesorjvih zbadljivkah na račun naše

poezije in se otepal s kemijo, da smo še v sanjah bledli o valencah kemičnih prvin. Kam se je neki izgubila tista Srečkova pesem, posvečena študentki Hedi, ki je nastala v fizikalni dvorani, ko je profesor pred tablo risal ter nam razlagal Gay-Lussacov zakon? Še tisto uro mi jo je Srečko poslal, da jo prepisem za v najin rokopisni list »Mlado jutro«, ki sva ga izdajala le v treh izvodih.

Da, kako je bilo že s tisto Hedi? Ljubljana slovi po lepih sprehajališčih. A eno najlepših, najtišjih so zbrisali s sveta: staro pokopališče. Dan na dan sva hodila k Sv. Krištofu. Ugibljem, kaj naju je tako vleklo tja. V začetku menda grobovi pesniških idealov: najbolj Murnov in Kettejev grob. Srečka se menda še posebej vabile ciprese, žalujke, pušpan, cvetoči šipkovi grmi in beli nagrobniki, včasih ležeči čez gomile, včasih nerodno nagnjeni v kraj. Tako se mi zdi, da je našel Srečko na starem pokopališču v Ljubljani košček svojega Krasa: namesto borov ciprese in žalujke, namesto brinja pušpan, namesto kraških skal beli, okrhani nagrobniki, pa cvetoči šipek tukaj in tam. Kasneje naju je vleklo tja upanje, da srečava njo...

Jesensko dopoldne sva videla pri Sv. Križu dekletce. Sklanjalo se je nad neki grob, potem pa jadrno odhitelo po beli stezi. Nikdar nisva go-

vorila ž njo, komaj to sva izvedela, da ji je ime Hedi. Tajna govorica pa se je plela med nami tremi leta in leta. Kakor lepa Vida je bila, tista, ki pravi o njej Ivan Cankar: »Fant je videl rožo čudotvorno, videl jo je in je šel na pot.« To je bila tista Hedi, ki je Srečko mislil od tlej nanjo svoj živ dan, tudi takrat, ko je zapisal:

Strašno je nositi v sebi smrt,
in vendar, ljubica, tebe ljubiti!
Ah, ljubica, dajmo vse pozabiti —
teško živi, kdor je potr.

Čeprav se je kasneje, ko se je ž njo sestal, izkazalo, da Hedi ni tista roža čudotvorna, so mu sanje o lepi Vidi vendarle za zmerom ostale.

Pesmi so se mu porajale zdaj čisto drugače. V temni sobici romanskega seminarja je ostajal po predavanjih čisto sam in z bliskovito naglico nihal črke v stihe, stihe v kitice in kitice v pesmi. In pisma iz tistega časa so nas venomer priganjala k delu, k neprestanemu delu! Kaj telo, kaj kruh, kaj zdravje! Njegov pogled je bil obrnjen naznoter, na Kras, na rojake, na trpeče človeštvo. Kaj vse drugo! Prav tako je bilo z njim, kakor kaže tale njegov proračun:

finance = 0
financijski upi — nepopolno otevalo
veselje in moč — za tri
energija = ∞
obup = 3krat na teden
zadržanost = vsak mesec
up v bodočnost = ∞
premočrtost = a/b

Ta vsota, to nestrpno pričakovanje, kam je bilo obrnjeno? Da, fant, kaj si pričakal?

Zadnjikrat sva se srečala v Ljubljani na Kongresnem trgu pred Slovensko Matico. Prišel je po Gosposki ulici in bil namenjen na postajo. Kratke suknjič je nosil, čez pleča pa vojaški oprtnik. Rumen je bil v lica, potne kaplje so mu stale na čelu. Po daljšem poležkovanju je vstal in se odpravil domov na velikonočne počitnice. Postelja in bolečine v glavi so ga bile zdelale. Ustavila sva se in se samo poslovila.

»Srečno! Delaj!« Nič si nisva rekla: Na svidenje.

Po nekaj korakih sem se obrnil in pogledal za njim: oprtnik mu je opletal čez hrbet, korak je bil še zmerom nagel, a bil je nekam majav. Odtlej se ni nikoli več povrnil med nas v Ljubljano.

Vem še, kako me je tiščalo v grlu, ko smo mu sestavljali osmrtnico za našo revijico na vrtu pred Merkurjevo tiskarno. Lepo je sijalo sonce, gredice so bile vse v cvetju, bil je pravi maj.

Dan kasneje so nesli domači fantje na ramah belo krsto, prevezano s širokim slovenskim trakom. Dva in dvajset let in pravo pesniško srce, ki se še ni moglo do kraja izpeti, so nosili. Ko je krsta zdrknila v kraško zemljo, je bilo konec tistega njegovega nestrpnega pričakovanja. In bilo je natanko tako, kakor je napovedal v pesmi:

Trnje zori
sredi belih pušcav.
Kot kaplje krvi
dozoreva mu plod,
na belem groblju
kraških planjav —
tam bo moj kot.

O, grenka, pregrenka je brinova jagoda s Krasa...

Ob priliki bombardiranja Šanghaja leta 1937 je bomba poškodovala tudi 18-nadstropen hotel ter uničila življenje devetim ljudem. Roman govori o potih ki so privedle teh 9 ljudi v Šanghaj, o poteku njihovega življenja in o uri njihove smrti.

I.

Čang, ali kakor so ga kasneje imenovali Ah-Tai, se je rodil v čolnu; mati mu je umrla ob rojstvu očeta ni imel; zanj je skrbela starejša sestra. Reka mu je bila oče in učitelj. Vedno je bil umazan in strgan, večkrat lačen ko sit; zgodaj se je naučil beračiti in krasti. Kljub vsemu zlu pa se je razvil v krepkega mladca. Ko se je nekoč sprl s stricem, je zbežal s čolna. Pridružil se je nosačem, ki so prenašali gospodo v tempelj na neki gori toda nemir ga je gnal dalje; počel je zdaj to, zdaj ono, dokler ga ni pot zanesla do morja, kjer je stalo veliko mesto.

Na potovanju ni moglo biti drugače, kot da se je marsičesa naučil in kar se razuma tiče je postal svoja ljudi z reke daleč za seboj. Svoje izobrazbe pa ni postavljati pod mernik, marveč je bil ponosen nanjo in jo je razkazoval, kadarkoli je imel priliko. »To je znamenje tien,« je rekel včasih, »to znamenje predstavlja nebesa,« in njegovi pajdaši so s spoštovanjem gledali upodobitev, ki jo je bilo videti na mnogih prodajalnicah; nebesko znamenje, veliko in mogočno, ob čigar vznožju je čepel majhen možak in jedel iz svoje skodele. Iz te podobe je izhajalo popolno zadovoljstvo in Čang sam je to zadovoljnost prav dobro poznal. Strela jasna, majhen možiček naslonjen na veliko nebo, a na tleh sedeč in polno skodelo riža pred seboj.

Še svoj živ dan ni videl tako velikega mesta kot to. Tri dni je samo postajal in zija. Ceste svilarjev, javnih kuhinj, brivcev, pletilcev košar, mizarjev krst, svečarjev, prodajalcev kadila, trgi, tržnice z govedino, svinjino, perutnino, s prekajenimi racami, ki so bile v vrstah obešene na svoje dolge vratove, vreče riža, ki je prišel z juga, tihe prodajalne trgovcev s čajem, ki so sedeli v gospodskih svilenih oblačilih pred svojimi desetstičnimi puščami, izložbe medicinarjev, jelenovo rogovje, posušene kače in tigrova srca. Na tisoče praporov in zastav je viselo nad cestami, pa svetilke in izveski vseh vrst, vse je bilo pokrito s pismenkami in vabilo, slavilo ali pa vsebovalo nemara samo molitve za srečo in zadovoljno življenje. Odkar se je Čang seznanil z nekaterimi znamenji, so ga vznemirjala številna druga, ki jih ni poznal. Ril je in drenjal se je med ljudmi in zmeraj mu je molela glava visoko iznad drugih. Otroci so tekali za njim in vpili: »Velikan, velikan, je bil tvoj oče zmaj?«

Kakor mu je nasvetoval neki prijatelj, se je Čang s povpraševanjem preril do hiše, v kateri je razvijal ceh nosačev svoje poslovne zadeve. Bila je majhna hiša blizu pristanišča in dva starejša človeka, ki sta srkala čaj in imela na sebi dolgi, črni halji, gospodski, čeprav ne svileni, sta ga izpraševala. »Znano je, da so možje iz Šantunga največji ljudje v O-srednjem cesarstvu, ti pa si med njimi kakor kakšna sedemnadstropna pagoda,« je rekel starejši obeh gospodov. Čang se je počasi poklonil. Postal je član ceha, nakazal so mu delo in plačal je svoje dajatve. V pristanišču je ležalo deset tisoč ladij vseh oblik in velikosti. Čeprav je Čang Ah Tai na svojem romanju že kdaj pa kdaj slišal o tako velikih ladjah, je vendar poslušal vse to kot pravljice in širokoustenje. Tu pa so ti ležale v vodi, večje kot tisti

HOTEL ŠANGHAI

2

Roman. — Viki Baum. — Poslovenil Fran Albrecht

tempelj na gori. Tulile so ti kakor zverine in puhale črn dim iz sebe kakor orjaški zmaji. To so bile ladje Tujih hudičev in Čangu bi vzbujale strah, če bi vedel, kaj je strah. Po dolgih, ozkih gugajočih se hrveh je nosil premog na svojem hrbtu; cela procesija moških je nosila premog v trebuh velike ladje, se vračala, si znova naložila preмога, odkrevsala po brvi, veriga nosačev od sončnega vzhoda do rumenega mraka. Prepevali so kuljevsko pesem, ki zveni kakor stokanje in služi v to, da ureja pravilno dihanje. Čangovo dihanje pa je bilo globoko in lahko. V pristanišču je prvič videl Tuje hudiče, o katerih je bilo pred nedavnim toliko govorjenja. Bili so grdi in nesramni in govorilo se je, da peko in jedo majhne otroke. Čang, ki je bil močno naklonjen otrokom, ni mogel pomisliti na to, ne da bi občutil pekočo srbečico v svojih velikih pesteh. Večina pristaniških nosačev je čutila strah pred tujci, on pa je stopal čisto tik njih in meril svojo velikost in moč ob njihovi ter za trdno vedel, da je močnejši od prvega po številu teh mož.

Ker je imel Čang zdaj vsak dan delo, je skoraj zmeraj dovolj zaslužil, da je imel jesti. V ozkih ulicah ob pristanišču so bile čajnice za nosače in pomorščake in vsak večer se je gnetla pod lesčerbami gosta množica. Iz mnogih hiš se je oglašalo petje visokih ženskih glasov, tam so bila dekleta. Čang si je jel pritrjavati drugo skodelo rezancev in hranil denar v svojem pasu, s katerim si je hotel kupiti malo zabave z dekletino. Ko je nahnal dovolj bakrenih novcev, da jih je zamenjal za dva majhna srebrnika, je šel v čajnico, iz katere je prihajalo petje. Tam so sedeli moški in pili in jedli, kakor v vsaki krčmi, iz krčme pa so držale ozke stopnice navzgor in tam ga je potegnila stara ženska v majhno sobo. Vprašala je: »Koliko denarja ima gospod?« Čang Ah Tai je pokazal svoja dva srebrnika, bila sta tako majhna in kakor izgubljena na veliki dlan njegove roke. Ženska se je zmrdnila in pljunila. »Šte tema pritiklavčkoma si prišel sem?« je rekla posmehljivo. V izbo je stopilo dekle, Čang je bil tako razburjen, da ni vedel, kakšna je, kakor pribil mu je buljil pogled na njene vezene, majcene, rdeče, svilene čeveljčke. Ko so je približal dekletu, ga je pahnila od sebe in se pričela smejati. »Pojdi stran, saj smrdiš,« je vzkliknila. »S smrdljivimi nosači nočem imeti opraviti!« Nemudoma ji je pritrjaval glasom in ga imenovala gnilo jajce. Čangu je zagorelo lice od težalivte. Imel je ravno še dovolj prisotnosti duha, da je opsoval dekle z mršavo, gnilo cipo, staro pa z vnukinjo stare kuzle.

Vtaknil je svoja dva srebrnika spet v žep, prevrnil z nogo leseni čeber, da se je razlila voda po preprogi, in odropotal po stopnicah.

Čeprav je skušal pozabiti ta razjedajoči in pekoči ga doživljaj, je le moralo ostati nekaj tega v ne-

kakšnih gubah njegovega spomina. Zakaj Čanga, ki je bil dotlej zadovoljen sam s seboj, srečen, če je jedel in spal, je pričela mučiti častihlepnost. Po cele ure je utegnil strmeti predse in sanjariti pri tem lepe sanje. V njih se je zgodilo zmerom tako, da je prišel v hišo pojočih deklet, kamor so ga prinesli v nosilnici. Izstopil je, oblečen je bil v gosposko, svileni oblačilo, vrh njega pa je imel suknič iz težke, črne svile, kakršne je videl pri prav posebno bogatih trgovcih. Roke je držal v rokavih, stopil v hišo in njegov sluga je razsul celo prgišče velikih, težkih srebrnikov po tleh. Dekleta so se vrgla nanje in se rvale za denar. Čang je čisto razločno videl dekleta pred seboj, slišal žvenket srebrnikov. Glede tega, ali bi potem rajši odšel iz hiše s pripombo, da so dekleta prestara in pregrda za človeka njegovega položaja, ali pa bi jim milostno dovolil malo po-

zabavati ga z njihovimi umetnostmi, si v mislih še ni bil čisto edin. In tudi, kako naj se povzpne in dobi denar, tega takisto ni vedel, kajti bogataš je bogataš in revež revež in med njima ni mostu.

V letih romanja, nemira in trdega dela se je morala nabratj v Čangovem srcu neka častihlepnost kakor globoka voda, ki ji ni videti dna. Ni mu bilo obstanka; kjerkoli je bil, je moral stran k nečemu drugemu. Nemara je izhajala ta nenavadna in redka nepokojnost od tod, da je bil spočet in rojen na plavajočem čolnu, na tekoči vodi. Kakorkoli, Čang se kot vodja roparske tolpe ni ukvarjal z neznanostmi, ampak je izprožil roko za velik zamah.

V vasi ob vznožju gore in med nosači je imel vohune, ki so mu poročali, kadar so prihajali posebno bogati in odlični romarji. Na ta način je zvedel za romanje bančnika Wu Tsinga, ki se je z lastnim spremstvom, a brez lastnih nosačev pripeljal z ladjo. Čang je zadržal svoje ljudi, da je bančir končal svoje bivanje in so ga v mraku odnesli z gore. Tedaj je napadel četo, nosači so se razbe-

žali, ker so bili sami udeleženi pri tem, bančnikovi spremljevalci pa so se prav toliko branili, da so odnesli zdrava lica ter se zatekli v naselje. Iz oddaljene vasi so pričeli pogajanja zaradi odkupnine in pošiljali hrano in tople odeje za ujetnika, ki je bil rahlega zdravja. Čang Ah Tai si je močno prizadeval, da bi ravnal z bančirjem kot z gostom, medtem ko so se pogajali njegovi posredniki s posredniki Wu Tsingove družine v vasi ob vznožju gore s svetiščem. Stregel mu je, mu pripovedoval zgodbe in dovtipe, ki si jih je nabral na svojih romanjih, in bilo je šloda, da je bančnik z juga le s težavo razumel njegovo severno govornico. Igral je z njim pai-ku in mohjong, igri, ki se ju je navadil v čajnicah v Kiaohovu, in sedel je s praznimi, mokrimi usti, ko je Wu Tsing použival svoje jedi, ki so bile poslana zanj in ki jih je Čang pošteno izročal. Tudi opij je pošiljala skrbna družina in v ubranem razpoloženju, s katerim ga je navdajal ta opij, je našel na vse zadnje veliko dopajenje nad tem orjaškim, mladim roparjem.

Wu Tsingu njegove kupčije niso šle najbolje. Opij mu je izpodkopaval zdravje in delavno moč. Zdravniki so mu svetovali, naj opusti opij in to ga je navdajalo s hudimi telesnimi bolečinami in velikim nemirrom. Tako je poro-

mal k velikemu svetišču, da bi si izprosil srčni mir in duševno uravnovešenost ter dovolj moči, da bi se lahko odpovedal zlu. Segel je po pipi, ko so mu pomrli njegovi trije sinovi in ni mogel prenesti žalosti.

Čang je vse premislil, kar mu je povedal bančnik, tako neutrudno je premišljeval o tem, da ni mogel spati. Ko je dovolj premislil, je stavil svoj predlog. Znižal je odkupnino in zahteval zato nastavitve v banki gospoda Wu Tsinga, ki je bila daleč na jugu, v mestu Hankovu ob Zapadnem jezeru. Kakor je bila ta zahteva sprva fantastična videti, ni ostalo bančniku na vse zadnje nič drugega, kot da ji ugoditi.

Nemara se je tudi njegov utrujeni duh že tako okrenil k temu mlademu, močnemu fantu, da se ne bi bil rad ločil od njega. Odkupnino so razdelili med Čang Ah Taijevo tolpo in Wu Tsing je vzel Čanga s seboj. In s tem se je pričela pot, ki je napravila iz Čang Ah Taija bančnika Čanga, enega najbogatejših in najvplivnejših mož na Kitajskem.

(Se nadaljuje)

G O S P O D A R S T V O

Gospodarska podlaga Slovenije

Slovenec, tvoja zemlja je zdrava, za pridne nje lega najprava; polje, vinograd, gora, morje, ruda, kupčija tebe redi!

(V. Vodnik)

Res, zdrava je slovenska zemlja! Sredi Evrope leži, v zmernem podnebnem pasu. Nima prehudih zim, ne prevročih poletij. Jež in sonce se v splošnem pravilno menjavata. In to je ugodno za zemljo, kakor tudi za zdravje njenih prebivalcev.

Polje, vinograd, gora! Pesnik ne postavlja zama na prvo mesto teh virov dohodkov, s katerimi se slovenski delovni človek preživlja, kajti resnično se nad 60% slovenskega ljudstva bavi s kmetijstvom, vinogradništvom in gozdarstvom. Z gozdovi je pokrita skoro polovica naše slovenske domovine, pred vsem so z njimi porasle naše gore. Goste šume se razprostirajo vse od Tolmunskega preko Trnovskega gozda na Notranjsko do Postojne in Vrhnike ter do Ilirske Bistrice, pa od vzhodnih Julijskih Alp preko Karavank in Savinjskih planin tja na Pohorje ob Dravi ter od Celja proti vzhodu in jugu na hrvaško mejo na Gorjance in še dalje na Kočevsko. Večina (90%) so ti gozdovi: nad eno tretjino je čistih iglavcev (smreka, hoja, macesen), nad eno petino čiste bukovine, poldrug odstotek čiste hrastovine, dobra desetina mešanih listavcev, kaka tretjina listavcev, pomešana z iglavci. Veliko je to bogastvo, čeprav je okupator tudi na tem našem področju neusmiljeno gospodaril. To bogastvo nam daje drva za kurivo, tudi za ogrevanje, predvsem pa tehnični les, ki je naš najpomembnejši predvoini slovenski vir. Na polovico vse produkcije; in ta je znašala približno 1,7 milijonov m³ na leto.

Ne boš se zato čudil, če boš pri potovanju po naši zemlji skoro na vsak korak srečal val žage, vodne ali parne, ki predelavajo les v deske. Poteg žag je še mnogo drugih podjetij, ki predelujejo les: tovarne za barvke, pohištvo (St. Vid pri Ljubljani), kofa, razno orodje itd., zlasti pa tudi več tovarn za celulozo in papir (Krško, Vevče, Medvode, Ribnica na Pohorju). V naši bližini, v Ilirski Bistrici, je pred kratkim zgrajena moderna tovarna vezanih lesnih plošč, »FALLERSA«, važnih posebnost tudi za obnovo. Zelo velike količine lesa smo pred vojno izvažali in ga bomo tudi še v bodoče izvažali v inozemstvo.

Naši gozdovi so potemtakem eno izmed največjih naših naravnih bogastev.

Kar se tiče obdelovalne površine zemlje, odpade dobra tretjina na njive, preostala na travnike, približno četrtina pa na pašnike; znaten odstotek (približno 6%) je pokrit z vinogradi in sadovnjaki. Nad svojo potrebo pridelava Slovenija krompirja, fižola in zelja, od žit koruze; uvažati pa moramo pšenico. Pridelavek sena je sicer znaten in ga je predvojna Slovenija celo izvažala na Češko in v Nemčijo; toda zdrav pojav to ni bil, ker je pri tem domača žival trpela škodo.

Precejšen je tudi pridelek tako imenovanih industrijskih rastlin, predvsem hmelja blizu Celja v Savinjski dolini (središče Zalec) ter lanu n konoplje. Po osvoboditvi so začeli v znatni meri gojiti oljarice (buče, sončnice in oljno repico), ki naj bi krile domačo potrebo po olju. Hmelj smo skoro ves prodajali inozemskim pivovarjem; leta 1933 smo ga pridelali blizu 12.000 q. Med vojno so Nemci nasade hmelja močno poškodovali.

Z »božjo kapljico« je Slovenija dobro preskrbljena. Rebuta v Bidihi, vipavec, kraški teran, istran so primorskemu človeku dobro znane pijače. Pa tudi druge slovenske pokrajine obrodijo kaj zlahka vina, saj se vsa obrobna dežela, ki meji na Hrvaško tam od Slovenskih goric pri Mariboru in od Ljutomera preko Ptujja, Vršiča in Bizeljskega čez Krško polje do Novega mesta in Bele krajine s svojo sončno lego naravnost ponuja, da jo nasadiš s trto. Kakovosti prednjačijo štajerska vina. V predvojni Sloveniji smo pridelali povprečno 400.000 hl vina, kar da na vsakega prebivalca po 34 l na leto.

Tudi s sadjem je Slovenija bogata, zlasti z jabolkami. Jablan je bilo v predvojni Sloveniji nad 2.000.000, kar predstavlja nad polovico sadnega drevja. To je ugodno, kajti od vsega sadja so jabolka najbolj primerna za izvoz. Denosnost je pa bila kaj različna. Povprečno je vsaka jablana dala po podatkih iz leta 1934 po 12,4 kg jabolka. Znaten

je pridelek sliv, hrušk in češenj, premalo pa sadijo orehov, breskev in marelic. Največji sadni okoliši so na severovzhodnem Štajerskem (Maribor, Ptuj). V novi Jugoslaviji posvečajo ljudske oblasti sadjarstvu veliko pozornost tako glede gojitve sadja kakor glede organizacije trgovine z njim.

Kaj pa živinoreja? Govedi je imela predvojna Slovenija okrog 400.000 glav, prašičev 350.000, konj pa 55.000. Vojna je tudi na tem polju pustošila in zmanjšala številno stanje na kakih 40%. Posledica: pomanjkanje vprege, mesa, maščobe, mleka, gnoja, kar prizadeva kmetijstvu in prehrani velike težkote. Prašičev je prišlo pred vojno 300 na 1000 ljudi. Zanimivo je, da prednjači tudi v svinjereji severovzhodna Štajerska; tako se je v Ljutomerskem okraju redilo na 1000 ljudi 725 prašičev. V tem okolišu se goji tudi največ konj. Zelo razvito je tudi perutninarstvo; izvoz jaje iz Slovenije je stal po vrednosti na tretjem mestu, saj sta le izvoz lesa in koruze vrgla več.

Kako važni so poleg kmetijskih tudi drugi pridobitni viri, nam bo takoj jasno, če povemo, da je nad 20% vsega slovenskega prebivalstva zaposlenega v obrti, industriji in rudarstvu. Oglejmo si najprej rudarstvo!

Najvažnejša ruda, ki jo pridobivamo na naši zemlji, je premog. Poznamo tri vrste premoga: črni premog, ki daje največ toplote in ki je neobhodno potreben zlasti za plavže, kjer topijo železo, dalje rjavi premog in končno lignit; meja med temi vrstami pa seveda ni vselej prav ostro začrtana. Črnega premoga Slovenci žal nimamo, vsaj ne pomembnih količin; dosti ga je v Evropi le v Sovjetski zvezi, Poljski (Slezija), Belgiji in Angliji. Pač pa cenijo ležišča rjavega premoga in lignita v Sloveniji na 500 milijonov ton. Pred vojno se ga letno izkopal povprečno 1,5 milijona ton ob največji zaposlitvi približno 12.000 delavcev. Središče vse proizvodnje je sredi Slovenije, v Trbovljah, Zagorju, Hrastniku in Hudijami pri Laškem, od koder se vlečejo žile na več strani: prva proti severu (Zabukovica, Velenje), druga proti vzhodu (Senovo pri Rajhenburgu in St. Janž na Dolenjskem). Važna ležišča so tudi v Črnomlju in Kočevju, v naši bližini pa v Vretni, Ilirski Bistrici in Sičolah pri Piranu.

Od drugih rud je važno živo srebro v Idriji, kjer je drugi največji rudnik te vrste v Evropi, ter svinec, ki ga pridobivamo v Mežici in Pilberku na slovenskem Koruškem; obenem s svincem pridobivajo tudi cinkovo svetlico.

Važni so bili svoj čas rudniki železa, zlasti na Gorenjskem, vendar so ta ležišča razmeroma majhna. Isto velja tudi za ležišča bakra, antimona in mangana.

Industrija je že v predvojni Sloveniji dosegla znatno razvojno stopnjo. Močan razmah se ji obeta v novi Jugoslaviji. Predpogoji za to so dani, posebno ker je elektrifikacija že dosti dobro razvita in se še nadalje razvija. Pred vojno smo imeli več velikih vodnih central (hidrocentral) — v naših krajih v Doblarjih in Plavah, v stari Sloveniji pa v Žirovnici na Gorenjskem in na Fali pri Mariboru — ter eno kaloriferno

centralo, t. j. centralo na pogon s premogom, v Velenju na Štajerskem. Sedaj se dograjuje še dve veliki hidrocentrali pri Dravogradu in pri Mariborskem otoku. Omenili smo seveda samo največje, kajti v Sloveniji je bilo pred vojno vseh elektrarn nad 750, in sicer okrog 140 javnih, druge pa zasebne za lastno porabo.

Če ne upoštevamo lesne industrije, ki smo jo že omenili, lahko postavimo po obsegu na prvo mesto tekstilno industrijo, ki je najbolj razvita v Mariboru, potem v Celju, Kranju in Kočevju, na Primorskem pa v Podgori pri Gorici. V tej industriji je bilo v Sloveniji zaposlenih pred vojno okrog 15.000 oseb. Važne so tudi železarne v Štorah in Guštanju, zlasti pa na Jesenicah, ki so bile do konca prve svetovne vojne tudi lastnice škedenjskih plavžev. Dalje imamo tovarno bakrene žice, več tvornic kmetijskega orodja, v Celju veliko tovarno emajlirane posode, več usnjarn (zlasti v Šoštanju in Konjicah), tvornice čevljev, kemično tovarno v Rušah, ki izdeluje tudi umetna gnojila in karbid, nekaj steklaren, tvornice cementa (Trbovlje), tri pivovarne (Ljubljana, Laško, Maribor) in številne druge tovarne kovinske, kemične in živilske stroke. Industrijsko najmanj razviti so: dolensko, notranjsko in primorsko podeželje, kjer so važnejša oziroma celo prav važna podjetja: cementarna v Anhovem, kraški kamnolomi, zlasti nabrežinski, ter tvornice ribjih konzerv in marmelade v Izoli. O industriji v Trstu, Trzinu in Gorici pa bomo morali o priliki posebej govoriti.

Le eno stvar naj za danes še omenimo: lepoto naše zemlje. Znana je že širom sveta in privablja vedno večje število tujcev v našo sredo. In to za naše gospodarstvo ni brez pomena, saj je turizem uvoz, ki ne zahteva profidajtve v izvozu. Tujcu nudimo za njegov denar le naravne posebnosti in lepoto naše zemlje, s skrbjo in uslužnostjo pa tudi prijetno bivanje med nami.

Za tujski promet so prikladni vsi predeli naše domovine. Tega bo vleklo morje, onega na planine, ta si bo hotel ogledati divne kraške jame v Škocjanu, Postojni ali Križno jamo pri Ložu, oni bo hotel na Blejsko, Bohinjsko ali Vrbsko jezero; ti bodo preživljali vroče poletne dni ob naših bistrih rekah Soči, Savi, Savinji, Krki; drugi pa bodo združevali prijetno s koristnim in si izbrali zdravilišče z vročimi vrelci v Dobrni, Laškem ali Rimskih toplicah pri Celju, ali v Čateških toplicah pri Brezicah ali v Dolenjskih toplicah pri Novem mestu, ali pa zdravilišča s hladnimi slatinskimi vrelci v Rogaški Slatini onkraj Celja ali v Slatini Radencih ob reki Muri. Za vse počitka željne bo povsod dobro preskrbljeno.

Res, bogata in tudi lepa je slovenska zemlja! Vsi jo že ljubimo. V novi, ljudski Jugoslaviji pa jo bomo še z večjo ljubeznijo ko doslej gojili in razumno črpali njene zaklade v gmotno dobrobit vsega slovenskega ljudstva in vsakega Slovenca posebej. Gojili pa bomo tudi njene naravne lepote; toda ne s tem, da bi jih užival samo petični tujec, nego da jih bo čimprej mogel biti deležen vsak naš, oddiha potreben in počitka željan delovni človek.

Dr. D. S.

Vesti iz Jugoslavije

Požrtvovalnost mladine

V Zagrebu se je vršil III. kongres mladine Jugoslavije. V predkongresnem tekmovanju je samo mladina mariborskega okrožja naredila 911.120 delovnih ur in uspešno izvršila čiščenje sadnega drevja. Očistila je nad 2 milijona ali 91% vseh sadnih dreves. Zatrila je v glavnem vse zajedalce, posebno pa še rastlinsko uš San Josè, ki je že precej škodovala sadnemu druvju. Spomočjo tekmujoče mladine je bila tudi vsa zemlja v mariborskem okrožju obdelana, in sicer do 10% boljše kakor pred vojno.

Železarne v Sloveniji

Okupator je železarne v Sloveniji (Jesenice, Štore, Guštanj) izkoriščal do skrajnosti in je ob pobegu najdragocenejše naprave odpeljal. Ob osvoboditvi ni bilo ne strokovnega kadra, ne delavcev, ne premoga, ne surovin. Danes so te železarne že v polnem obratu. Posamezne tvornice so že dosegle in celo presegle predvojno proizvodnjo.

Obnova podeželja v Sloveniji

V prvem letu po osvoboditvi so ljudske oblasti v Sloveniji obnovile okrog 4000 porušeni stavb na deželi, in sicer 1600 stanovanjskih in 2400 gospodarskih poslopij. Letošnji tozadevni kredit je povišan za 60%.

Pretečni del porušenega podeželja je organiziran v obnovitvenih zadrugah.

Cene živilom v Sloveniji

Pšenična moka Din 6.90 do 7.70; fižol Din 11.— do 17.50; grah Din 6.—; domače testenine Din 11.20 do 13.65; mast Din 76.—; jedilno olje Din 37.75; čajno maslo Din 112.—; sladkor Din 33.50 do 36.50; kava Din 150.—; govodina in telečina Din 33.—; svinjina Din 38.—.

Inozemci v predvojni Jugoslaviji

V Trepči v Srbiji je velik rudnik svineca, v Boru pa eden največjih evropskih rudnikov bakra. Prvi je bil v angleških, drugi v francoskih rokah. V Trepči je bil do leta 1939 vložen kapital 2 milijona funtov šter-

lingov, a v dobi od leta 1929 do 1941 je angleška družba izkazala 2.732.000 funtov šterlingov dobička. V borskem rudniku je francoska družba imela od 1931 do 1940 izdatkov 546 milijonov frankov, samega dobička pa 712 milijonov frankov.

Nafta v Jugoslaviji

Pred vojno so pridobivali v Jugoslaviji okrog 1100 ton nafte na leto. Sedanja produkcija krije 15—20 odstotkov jugoslovenske predvojne porabe. Računajo, da bodo v nekaj letih proizvodnja lahko tako povečali, da bo krila vse potrebe v državi.

Ilva

Škedenjski plavži so izšli iz vojne skoro popolnoma nepoškodovani. Obrat stoji. Decembra 1945 so plavži začeli dobavljati plin tržaškemu mestu, a je ZVU radi pomanjkanja premoga dobavo plina ukinila. Te dni so začeli plin zopet proizvajati, a ga dobavljajo mestu le z najstrožjimi omejitvami.

Statična elektrika

Statična elektrika je zelo znan pojav, ki pa na žalost povzroča zelo veliko škodo. Statična elektrika je v nasprotju z dinamično elektriko tista, ki se ne giblje. Seveda to ne pomeni, da bi mirovala, kajti ko jo ugotovimo v kakem pojavu, ni več statična, se je že začela gibati. Statična elektrika nastaja pri trenju dveh različnih stvari ali če se dve stvari, ki sta bili združeni, ločita; to je povsod: na morju, v planinah, poletih in pozimi. Predstavlja veliko nevarnost, zlasti tam, kjer uporabljajo tekoča goriva kot bencin, nafto in tam, kjer je v zraku dosti prahu. Seveda je statična elektrika bolj nevarna v suhem kož v vlažnem zraku. Suh zrak, ki je slab prevodnik elektrike, omogoča namreč, da statična elektrika doseže veliko napetost in se končno sprosti v obliki električne iskre, ki švigne v kak bližnji predmet. Vlažen zrak pa elektriko dobro provaja in onemogoča, da bi statična elektrika dosegla toliko napetost, da bi nastala večja iskra.

Statična elektrika nastaja povsod. Pri težkih tovornih avtomobilih se med vožnjo nakopiči toliko statične elektrike v vozilu, da jo v obliki sunka občuti marsikak vozač, ki se po vožnji dotakne avtomobila. Seveda moremo preprečiti nabiranje statične elektrike s posebnimi pripravami: gume so izdelane s primerno tako snovi, ki prevajajo elektriko in jo tako sproti odvajajo v zemljo; tudi veriga, ki se vleče za avtomobil, služi za odvod elektrike. Da ne bi statična elektrika onemogočila radijske zveze, imajo oklopniki posebne naprave za odvajanje elektrike v zemljo. Tudi če hodite z gumijastimi čevlji po preprogi, se vam nabere statična elektrika. Nekaj zdravnik je hodil v gumijastih čevljih po stanovanju, nato pa stopil v garažo. Ko je odprl vrata avtomobila, je iz njegove roke skočila iskra in užgala bencinske hlape, ki so nastali zaradi puščanja bencinske posode. Tudi v oblakih se ob nevihti nabere veliko statične elektrike; ko doseže ta veliko napetost, skoči iz oblakov proti zemlji iskra — strela. Tudi bencin, ki teče po ceveh, povzroča električno napetost, zato obstoje za pretakanje bencina posebne cevi, ki so tako izdelane, da je ustnik cevi stalno v zvezi s posodo in se s tem prepreči eksplozija. Tudi v operacijskih dvoranah nastaja elektrika. Spričo tega je prepovedano uporabljati volnene odeje, da ne nastaneje eksplozije, ker bi se sicer lahko vneli plini, ki nastajajo ob izhlapevanju omamljivih sredstev.

To je torej statična elektrika, ki ni tako nedolžna kot to na videz izgleda in ki povzroča še vedno veliko nevarnost in škodo.

Kavčukove plantaze v SZ

V primerjavi s predvojnim stanjem se bomo do konca četrte petletke v Sovjetski zvezi plantaze kavčuka podvojile. Gojenje koksagiza, najvažnejše rastline za proizvodnjo kavčuka, se bo povečalo dva do trikrat. Dandanes v Sovjetski zvezi goje tri kavčukove rastline: koksagiz, tavsagiz in gvajul.

Število plantaž, zasajenih z gvajulom, se zlasti širi v Transkavkaziji, kamor so pred 13 leti rastlino prinesli iz Mehike. Po štirih letih rasti na umejno namakanem zemljišču daje gvajul pridelek, ki presega 100 kg na hektar. Prva tovarna za proizvodnjo kavčuka iz rastline gvajul je bila zgrajena v Azerbejdžanu.

SPOMIN NA DOBRE LJUDI

Odpri je okno in pogledala po cvetočem sadovnjaku, ki ga je baryalo jutranje sonce. Vse se je rahlo gibalo v vonjivem zraku, veje jablan, visoka trava, žita za mejo. Ni bila zaman nedelja, prva v maju. Vzradoščena, sveža ko jabolko, je stopila od okna in se naglo opravila. »Kako vse drugače, lepše je na deželi«, je čustvovala. Do farne cerkve je bilo uro hoda, oddati je morala pismo. Ni čakala na mater, ki je še sladko dremala v postelji, le zajtrk za obe je pripravila, izpila kavo in potem spotoma prigrizovala kruh. Zavila je skozi lešo in se potem spuščala po gozdni poti, ki se je izgubljala med dehtečimi travniki in polji. Čeprav se je v temnih nočeh vlekel od vzhoda rdečkast žar, ki ga je spremljalo votlo pogurjevanje, zdaj kje v daljavi in huj nato prav blizu, čeprav je zemlja dišala po krvi, Mara zdaj ni drgetala v strahu pred fronto, ki se je dan na dan bolj bližala. Radovala se je pomladi, rož pred kličami in topolov, ki so jih stražili ko vojaki, pristuškovala je gibanju in pretakanju v zemlji. Bilo ji je, da bi legla v travo, ljubeče spremljala z očmi bele oblake in se čutila eno z zemljo. Šele po cesti drdrajoč koleselj jo je zdramil iz zamaknjenosti. Prehitevala je prazne oblečene vaščane, ki so jo prijazno ogovarjali. Na oknu hiše sredi trga se je pačil pred zrcalom vojak z usti ko mošnja, gol do pasu se je urno bril. Na stopnicah sosedne hiše je sedel starec in brezbrizno vlekel pipo. Blizu ko je bila pošti, bolj jo je zapuščalo nedeljsko nastojenje, posebno še, ko je tonila v senci mrkega prehoda in zadaj na mračnem dvorišču zagledala nemškega stražarja pred vrati zaporov. Šele Ankin navihani smehljaj, ki ji je sinil nasproti kakor odrešilen, svetel žarek, jo je rešil močnega občutka. Vzradoščena jo je Anka potegnila v izbo in zaprla dver.

Preden je sedla, ji je Mara izročila pismo. Medtem ko je Anka mrmrajoč čitala in včasih zamišljeno kaj pristavila, se je Marin pogled ustavljal na vrsti ključev kraj vrat, tudi Anka sama je bila z njimi ovešana, ko pravcata ječarka. Kdo bi bil prepoznal v njej nekdanjo koncipijentko. Sredi vojne vihre, ko so starši že obupali nad njo, se je vrnila iz mesta in se oprijela tega svojevrstnega posla. Njen oče, paznik, star lisjak, ki je s šegavo besedo in dvakrat žgano žganico pretental marsikaterega žandarja, ji je stal zvesto ob strani. Da je njegova mlajša hči pri partizanih, je skrbno prikrival; iz pisma, ki ga je bila izročila Mari, bo izvedel, kaj mu je še doprinesiti k stvari, za katero so se borili in padali najdrznejši. Kdo bi bil mislil, da bo naslednja žrtev, za katero se bo zavzemal, prav Mara. Ko sta se zmenili tudi o vesteh z bojišč, je hotela Mara

še mimo skupine jetnikov, ki so v mračni veži snažili tla. Sočuten pogled se ji je ustavil na žoltem obličju mladeniča, pristrizjenih las, košatih obrvi, ki se ji je zdel znan. Ko se je vrnila, ji je pogled znova obstal na fantu, čigar oči so zdaj ovajale nekaj potuhnjenega, pretečega. V trenutku, ko se je, začudena nad nenadno fantovo spremembo hotela ogniti stražniku, jo je ta pograbil za zapestje in jo potegnil za sabo, v izbo, kjer sta ji žandarja odvzela njene stvari. Potem jo je ječar odvedel do prazne celice. Bila je jetnica.

Po prvem preplahu se je umirila in vdano sedla na tla, zgubljajoč občutek za čas. Priplazil se je tolažeči mrak in pomalem prehajal v temo, kateri ni bilo meja, zaprek. Lahko bi se dvignila, šla svojo pot... Zunaj v veži je bilo slišati korake: zdaj se izkaže, da so jo prijeli pomotoma, izpuste jo. Potem so zarožljali ključji, zaškrtalo je. Kakor da jo hoče ječar le preplašiti, se je zadržal v celico: »Večerjat!« A nekje krog nje so prežali sovražniki in vse to ni bila zgolj burka! Doma jo pričakuje mati, morda ji pride celo nasproti, do sem. Če ne nocoj, jutri zagotovo. »Še njo pograbitjo!« vzdrihti.

Zdaj začuje od nekoč popevko, nekdo je navil radio. Ne pozna melodije, a nekaj se zgane v njej, dramati. In že je daleč od zidov, ki jo ločijo od sveta, sredi spominov...

Poslednja štiri leta gleda. Sprevod sklonjenih ljudi, s culami. Begunci... ranjenci... umirajoči... Strahotni zračni napadi... in že je na odmaknjeni kmetiji Kotnikovih, okopava, kuha za mater in zase... Stoji pred vrati gestapa, prosi za Vinko, podkupi oficirja, da ga prepeljejo na Dunaj; da ne bi padel kot talec in... spet je na kmetiji, Bodri vaščane, prenaša v cekarju zdravila... Vzkrikne ob vesti o očetovi smrti in o bratovi pri vojaki... Trpljenje, samo trpljenje, zdaj to — poslednje... »Rešiti se moram, za vsako ceno!« Planila je na noge in se zagnala proti zamreženemu oknu. Od bolečin je kriknila v gluho noč.

Mlada je. Vinko jo čaka in mati. »Ne, ne bodo me pohodili, preslepila jih bom. Da le enkrat z njimi spregovorim. Dokazov nimajo...« »Q, lopov!« se zdajci prikrade iz teme potuhnjen obraz dezertarjev. »Takšna je tvoja zahvala, da sem te v senu skrivala in hranila! Govoril si celo bratski jezik, a tudi če bi bil madžarski ali nemški, bi se te bila usmilila, kakor sem se vseh dezertarjev, ki so pri Kotnikovih iskali zavetja!« Slutila je, kaj bo zarana izvedela od Ankinega očeta: dezertar je bil izjavil, da je, kot komisarka, zapovedala partizanom, naj ga mučijo. Že koj prvi dan, ko so ga prijeli, je bil izdal skrivališče pajdašev. Zato, da se reši. Tudi lastno mater in očeta bi za to ceno žrtvoval.

Kakor da se je v dalji dvignil nočni vihar in se nato spet podel. Kaj, če prihajajo ti glasovi iz Ankinе izbe, kaj, če se tam odigrava komedija, v kateri, ob prišepetavanju žganja, glumi Ankin oče eno stoterih svojih vlog?... In kakor da prehaja škodoželjni obraz dezertarjev v rahlo začudenje, preplah. Mar se je zgrozil svoje propalosti?... Glasovi iz Ankinе izbe so vse določnejši, od časa do časa se dvigne do nje hrabreči hrup pijanih. Pošastna igra, ki ji v duhu sledi. Igra na življenje in smrt! Kakor da čuje rezget satire, ki dobiva... Z burkajočim srcem, divje vzradoščena plane proti stropu in omahne. Slabost preide sčasoma v trden spanec, iz katerega jo slednjič zdramijo usodni udarci po dverih. Svitalo se je. In vendar je bilokakor v sanjah...

Začudena se nenadoma znajde v Ankinem objemu, radost prekipava. In satirski nasmeh v obličju Ankinega očeta, k se oteplje njene zahvale, je vse bolj dobrohoten, očetovski. Vrnili so ji torbico z njenimi stvarmi, odsotna je v veži prešla prizor, ko se s krvjo oblita, voščena maska gestapovca spači v preplahu pred sodbo: »Spomnite se name, Mara, iz Ptujaja sem, večkrat sem pomagal Slovencem, rešil sem tudi vas!« Potem, onstran zidov gorja, na cesti, od katere je bleščalo v soncu, pa sklonjena postava, obupani obraz žene, ki jo je bila noč vso postarala... Mati! Ko se je Mara oklene, zablesti prerोजना, v sijaju materinske sreče. »Otrok moj, Mara...«

A radost je kratka. Že naslednja dva dneva sta z materjo preždeli v partizanskem bunkerju Zarana je bila Mara prejela obvestilo:

»Skrij se ko miš! Iz Maribora so prišli po tebe, obtožena si špionaže. Gestapovec, ki te je na očetovo prigovarjanje izpustil, je bil ravnal na lastno pest in je že pobegnul. Svoboda pred vrati! — Pozdrav! Anka.«

Od daleč nekje so se trgali kriki nevoljnih vojakov, ki so priganjali hrzajoče konje v breg in udarjali po njihovih v potu se bleščočih stegnih. Zvoziti bi morali topove iz ilovice. Vpitje, nered, razsul.

Merilec

Obnavljali so neko hišo. Ko so končali z zidarskimi deli, so nastopili tesarji. Premerili so vse in odšli na delo. Nenadoma se mojster spomni, da je pozabil premeriti steno v podstrešju.

»Steci premerit levo steno v podstrešju po dolžini, naroči vajencu.

Vajenec gre, a ga lep čas noče biti iz podstrešja.

Mojster se jezi. Končno se prikaže vajenec.

»Kaj si delal celo uro?«

»Nisem mogel prej in tudi vi ne bi.«

»No teslo, koliko meri stena, te vprašam?«

»Meri natanko: moj meter, dve metri, tri dežnike, mojo jopo, mojo kapo in dva prsta.«

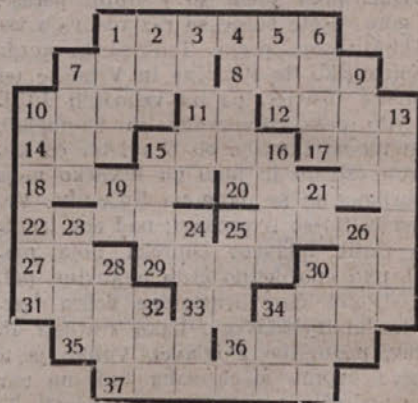
Kljub materini prepovedi je Mara zapustila bunker in zavrnila v gozd, v pozdrav prihajajoči svobodi.

Nato prve vesti o miru Sprostitutev, odrešenje... Pod noč kresovi, jeki brzostrelk, vrisk, pesem in rajanje v luči bakel, do onemoglosti... Zarana in potem dan na dan opleteni, poskakajoči vozovi, harmonika, vriski in pesem, pesem vračajočih se...

Med poslednjimi razcapan in izmozgan, njen Vinko... Včasih se še zdrzne, kadar pomisli na prestano trpljenje, ko svetel žar pa se prepenja preko doživetega spomina na tiste, ki so ji pomagali. Spomin na dobre ljudi.

Milan Kajč

Križanka št. 11

Vodoravno: 1 mesto ob Soči; 7. ud; 8. časovna enota; 10. pritok Drave; 11. osebni zaimek; 12. oblika zgoščene vodne pare; 14. slovesna pesem; 15. reka na Pirenejskem polotoku; 17. spanje; 18. česlovina; 20. hrib blizu Beograda; 22 žensko ime; 25. slovanski bog; 27 azijski knez; 29 grški bog; 30 časomer; 31. grški junak pred Trojo; 33 del voza; 34 pokrajina v našem Primorju; 35. moško ime; 36 državi zaklad; 37. mesto ob Donavi (v Bački).

Navpično: 1. vzpetina, 2. pritok Volge; 3. ravnina; 4. moško ime; 5. kemična prvina; 6. pramen polotoka Halkidike; 7. rudnina; 9 žival; 10. poljedelsko orodje; 13. južnoameriška rastlina; 15 moško ime; 16. rastlina; 19. predlog; 21 ploskovna mera; 23. vežba; 24. prijeten okus; 25 obisk; 26 obrtnik; 28. upanje; 30 kovina; 32. vas na Dolenjskem; 34 življenjska tekočina.

Rešitev znamenja:

Ključ: Simon Gregorčič — republika — Bohinj — izvedenec — zaščita.

Znamenja:

Priplula je pomlad z neba
Nesoč nam košček raja
in po doleh in vrh gora
nam k cvetu cvet zasaja.

Radio TRST

NEDELJA 26. V. — 12.15 Pridiga — 12.30 Kmetijsko predavanje — 14.40 Otroška oddaja — 19.00 Pevski koncert baritonista Struklja Andreja — 19.20 Predavanje o telesni vzgoji — 19.30 Partizanske pesmi.

PONEDELJEK 27. V. — 12.30 Poljudno znanstveno predavanje — 19.00 Ženska ura — 19.20 Kozem Rožica poje bosanske narodne pesmi — 19.30 XXVII Ljudska glasbena ura: Angleška g'asba.

TOREK 28. V. — 12.30 Prosvetno predavanje — 19.00 Mladinska oddaja — 19.20 Obvestila svojcem — 19.30 Klavirski koncert.

SREDA 29. V. — 12.30 Zdravniško predavanje — 19.00 Oddaja odreda Jugoslovanske Armade — 19.30 Shakerpeare — Župančič: »Romeo in Julija«.

ČETRTEK 30. V. — 12.30 Predavanje o tisku — 19.00 Pevski koncert sopranistike Potrate Pavle — 19.15 Jože Pahor: Slovensčina za Slovence — 19.30 Orkester Prevošek.

PETEK 31. V. — 12.30 Politični komentar — 19.00 Češka glasba — 19.20 Obvestila svojcem — 19.30 Zbor Dornberga pod vodstvom dirigenta Hareja Zorka.

SOBOTA 1. VI. — 12.30 Predavanje — 19.00 Plesna glasba — 19.30 Oddaja za konec tedna.

Odgovarja dr. MIRKO KORŠIČ. — Založba Primorskega dnevnika, Trst.